گرفتی پیتۆ (وو : ئوو)ی و چارەسەر [ل ١ - ١٢]

گرفتی پیتی (وو : ئوو) و چارەسەر [ل ١٢ - ٢٤]

ئاکۆ مارانی

١٩و ئۆگوستو ٢٠٢٠

ڤەرینە:

ڕەنگا من یەکەم کەس نەبۆ، کە گرفتەکێ (وو) دەرکێ کەرڎێبا و چە بارەو (وو) نۆیستەبۆش و ڤێرشکەرڎەبۆڤە و پەی چارەسەری گێلابۆ. بەڵام بەداخۆ تاکو ئیسە، چا بارۆ هیچ سەرنجێۆ یان بابەتێڤە ڤەرو چەما من نەکۆتەن و نەکۆتێنە. ئەر چا بارۆ بابەتێڤە نۆیسیێبۆ، هومێڎوار هەنا، بابەتەکۆ من درێژە یان تەمامکەرۆ بابەتە ڤەڵینەکا بۆ و هەنگامێڤە ڕۆشنکەرڎەیە ڤەڵینەکا تەری ڕوەو ڤەرتەر بەرۆ. نەڤاچیا نەمەنۆ، ڤیس و پەنج ساڵێۆ هەن، کە من چە تایپکەرڎەینە چنی گرفتەکا (وو) ڕۆبەڕۆ هەنا و ساڵا ڤێیەرڎەینە چە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانە (فەیسبۆک و تێلەگرام) فرە جاری من پی پەرسی ئاماژەمدان.

ڤەڵتەر چە دەیەی دماییەنە، زڤانزناسەکێ و ناڤەنەکێ چاپی و ڤەڵاکەرڎەی و یاڤنای هەرێمو کورڎەسانی و کۆششکەرەکێ بوارو زڤانی پەی چارەسەرکەرڎەو گرفتۆ پێڤەرە ئامای (وو+ە) و چارەسەرکەرڎەی پێڤەرە نەگونجێیایشا پێسەو دڤێ پیتە دەنگۆدەرا، کە چە نیمەی دوەمو سەڎەی ڤەڵینینە (وو+و+ە) واوی یەرەم نەڎێیە گیریان، کە چاگەنە نەخشو پیتی دەنگکپێش هەن. ئاڎێ جێیاتی چارەسەرکەرڎەی گرفتۆ هێماو دەنگو (وو)، کە بە دڤەپاتو پیتۆ (و) ڤێناکریێنە و هەڵی هەنە، بە لابەرڎەی (وو) و ئەڤەگێڵنای (و) یەرەمی، کە ڤەڵتەر قرتنیابی، هەم گرفتەکێشا چارەسەرە نەکەرڎێنە و هەم کۆمەڵێۆ ناڕۆشنیێ تەرێچشا دروسی کەرڎێنێ.

ئانەیچە ڤەرەنجامو بەرکۆتەی ناجۆریی نۆیستەی کرڎاری ڤێیەرڎەی تەمام پەی یەرەم کەسی تاکی و کۆمەڵێۆ ناما بێیەن، کە چە ڕانۆیسی کۆنەنە (و)ی یەرەم قرتینیان و بەس (وو) یەکەمی نۆیسیێنی و شۆنیچشەرە پیتۆ (ە) ئامێنە. ئاڎێ پەی ڕاسۆکەرڎەی هەڵی چنین ساڵی و جێیاتی پەنابەرڎەیشا پەی فاڕای پیتە ناکڵۆکارە و نەگونجێ و گرفتسازەکۆ (وو)، بەپێچەڤانۆ پەی قرتنای و نەنۆیستەی دەنگو (وو) یان بە خێیاڵو وێشا لتکەرڎەی (وو)، یان ئەڤەگێڵنای واوی یەرەمی پەناشا بەرڎێنە، ئا قرتانیچە یان ئا "لتکەرڎەیچە" گرفتەکێش چارەسەری نەکەرڎێنێ، بەڵکو زێیاتەرێش کەرڎێنێ، کە نماییش نەکەرڎەی گرڎو دەنگەکا ئا کرڎار و نامانە و ئانەیچە پچڕیای و مڎرای ناپەنەڤاز دروسکەرۆ.

چێگەنە ئاماژەدای بە یەرێ ڕۆشنکەرڎەیا پەنەڤاز کەرۆ:

١. دەنگ لت نـەکریۆ، تاکو پیتە لتە کریۆ.

٢. پیتە تەمام دەنگۆدەرەکێ [ا ، ۆ ، ۆ ، ۏ=وو ، ە ، ێ ، ی] چە سەرەتاو برگێ و ڤاچێنە نـمیەیا، چۆنکە بەبێ بێیەی پیتێڤێ دەنگکێ ڤەڵێشانە، گۆنـمەکریا.

٣. بێیەی و ئامای پیتۆ (و : وی) مێیانو پیتۆ (وو : ئوو) و پیتۆ (ئەھ : ە) پەنەڤازیی زڤانین، نەڤاتەی و نەنۆیستەیش شێڤیای ڤاتەی برگێ ڤاچەکا دروسکەرۆ.

سەرو ئا بنەمایا، من دماو شیکەرڎەی و لێکۆڵای و فرە گێلای شۆنۆ چارەسەری دروسییەرە، سەرەنجام بە ئا پەیلڤا یاڤانی، کە پەنەڤاز کەرۆ پێسەو پیتەکا تەری، پەی نماییشدای درێژیی و جێیاڤاز بێیەی دەنگ (وو) چە دەنگو (و)، مشیۆ پەی ئا مەبەسەیە نێشانی تەری یەک-پارچی بنریۆرە. پاسە کە زانیان، دەنگو (وو : ئوو)ی چە دەنگو (و : وی) درێژتەر هەن، چە دەنگو (ۆ : ئۆ)ی نزمتەر هەن، چە دەنگو (ۆ : ئۆ)ی تێژتەر هەن. کەڤاتە پەنەڤاز کەرۆ، نێشانەکۆ سەرو پیتەکێ نماییشدای درێژیی دەنگەکەیش بۆ. بارێڤێ چامنەنە، دماو شۆنیەرە گێلای بەردەڤامی دلی خشتەکو پیتەکا یونیکۆدینە، گونجێیاتەرین هێما | پیتە (ۏ : ئۏ) بێ، کە هەم بتاڤۆ چە ئاڤەزو ئێمەی گۆرە ساڵینە نەخشو (وو) نیشان بڎۆ و

ڤینا کەرق، هەم پەی زارۆلایچ کە چە ئیسۆ نۆیستەی فرێ با، ئاسانکاریبۆ بۆ، هەم پیتبۆە یەک-پارچینە و گرفتۆ دۆە جار ئەۆەکوشنای نـ.مەمەنۆ و هەم چە بارو زەریف-نۆیسیێۆ ۋاچەکا کوڵتەر و زەریفتەر نیشان مڎۆ.

پاسە کە زانیان، ئەرک و نەخشو پیتە دەنگۆدەرەکا (ڤاوڵەکا) ئاسانکەرڎەی قسەکەرڎەی و ۋاتەی ۋاچەکان بییەن و مەن، پانەیە کە بەردەۋامیی مەناسەی چە کاتو قسەکەرڎەینە مسۆگەر کەرا و دەنگ بڕیای نمازا؛ سەختیی ۋاتەی ۋاچا و دسەۋاچەکا دلێنەبەرا. سەرو ئا بنەمایە و ئا پەنەۋازییەیە، قرتنای (وو) ۋەرو ئامای دماگرو (وە) شۆنیشەرە، سەختیی ۋاتەی و دەنگ بڕیای درۆسکەرۆ و هەر پاسەیچە نۆیستەی (وو) و قرتنای (و) بە هەمان شێۆە سەختیی ۋاتەی و دەنگ بڕیای درۆسکەرۆ، سەرەنجامیچ شێۆیای هارمۆنیی زۆانی ڕوەمڎۆ. ۋەرو ئانەیە، پەنەۋاز کەرۆ، ئێمە ۋەڵێنە گرفتەکا (وو) دەسسنیشانی کەرمی، شێ کەرمێۆە، چە بارەشا پەیجۆریی کەرمی و چارەسەر و ئەڵتەرناتیف پەی (وو) بڕزمێۆە.

<u>گرفتێ پیتۆ (وو)</u>

- دەنگو پیتەکێ پێسەو گێرتەی [شەددەی]، یان مدرای سەرو پیتەکێ نییا، تاکو دۆەپاتو پیتەکێ بنۆیسیۆ.

- دەنگەکە دۆەپات کەرڎەی دەنگێۆی نییا، تاکو پەی دۆەپات نۆیستەی پیتەکێ پەنا بریۆ.

- کاتو هەڵەنۆیستەی و ئەۆەکوشنای پیتۆ (وو)ینە، نۆیسەر بە دۆێ جارێ ئەۆەکوشنای پیتەکێ ناچار بۆ.

- چە بارو زەریف-نۆیستەیۆ، (وو) نۆیستەی جەنجاڵ و دربڕتەر و نا-زەریف کەرۆ.

- کاتێۆ یەرێ (ووە) و چوار (ووووە) بنۆیسیا، شیکەرڎەی و جیاکەرڎەی واوەکا و دەنگۆدەریی vowel و دەنگکپیشا consonant ئاڵۆز کەرۆ.

- کاتێۆ چە (ووە ، ووووە) دۆێشا (وو) قرتیا و نەنۆیسیا،یان یۆشا (و) قرتیۆ و نەنۆیسیۆ، چە ئەۆەوەنەی ۋاچەکانە لەنگیی و بڕیای دەنگی درۆسکەرۆ.

- بێڕگە ئانەیچە، کاتو ڕیفۆرم کەرڎەی ئا ئەلفابێتە "کورڎیی"یە ئامان، کە سەڎ ساڵێ مەن، سەرەتا چە حوجرەکانە بە ئەلفابێتی عەرەبیی و فارسیی دەسشپینەکەرڎەن و نیم سەڎە زیاتەر مەن، کە بە شێۆەو ئیسەی مەن و تواناشەنە نەبییەن، گرفتۆ (وو) و فۆتیای دەنگو چرەی (کەسرەی : ي) چارەسەر کەرۆ. دۆە دەهەی ۋییەرڎەنە، کە ژێۆەی کولتۆریی و ڕۆشنۆیریی ئەۆەگێڵنانی زۆانی هۆرامی* پەی بوارو وەنەی و نۆیستەی و ئەۆەوەنەی و پەیۆەنییە تازە دیجیتاڵییەکا ڕاکۆتەن، یۆ چە ئا گرفتا کە چنیش ڕۆبەرۆ بییەن و مەن، هەمان گرفتۆ (وو) چە زۆانی هۆرامینە پێسەو زۆانە کورڎییەکا تەرێ. پەی من پێسەو نۆیسەرێۆی سۆرانی-نۆیس و هۆرامی-نۆیسی، چارەسەر کەرڎەی گرفتۆ (وو) گرفتێۆی گولانی و شیاو نەڎییە گێرتەی نییەنە، بەڵکو چا گرفتا مەنە، کە مەژمۆنی فراۋان سەرو بارە ڕازۋانییەکا و هەر پاسەیچ سەرو ڕانۆیسی منیۆرە.

<u>ئەی چارەسەر؟</u>

ۋەڵێ، ئانەی پەی چارەسەر کەرڎەی گرفتەکا پیتۆ (وو) مەنگامە بنییەیمی، ڕەنگا خاستەر بۆ، سەرەتا گرفتەکا شێیی کەرمێۆە:

- دەنگو پیتەکێ پێسەو گێرتەی [شەددەی]، یان مدرای سەرو پیتەکێ نییا.

ئەر دەنگێۆ کە پیتۆ (وو) نماییشش کەرۆ، پێسەو دەنگو (مادده، ..تد) جورە گێرتەی و مدرایێۆش چنە بیێ، ئاسایی بێ، کە بە پیتێۆە دۆەباری نماییش بڎریۆ، هەڵبەتە ئەر دماو دۆەپات-بییەکەی، پیتێ دەنگۆدەرێ تەرە نامێ، یان پیتۆ برگێ دماتەرو ۋاچەکێنە هەمان پیتە (کردووە ، کەرووە) نامێبێ.

- دەنگەکە دۆەپات کەرڎەی دەنگێۆی نییا.

ئەر دەنگێۆ کە پیتۆ (وو) نماییشش کەرۆ، پێسەو دەنگو (ددان ، گوللە ، کوللە ، شش، شەڵڵای، بەرەڵڵا...تد) دۆەپات بیێ، کرێ بە جۆت (وو) نۆیسیابیێ، هەرچنە چێ ئانەیچە دیسان پیتۆ (وو) گرفتسازە مەنە و مەنۆۆە، کاتێۆ کە پیتێ دەنگۆدەرێ تەرە شۆنیشەرە بێۆ، نمۆنەی

(ە)، بێیەی تاک (و) پێسەو پیتێ دەنگکێ پەنەڤاز مەن، تاکو گرفتێ نەگونجێیای پێوەرە ئامای (وو-ە) پێسەو دۆێ پیتە دەنگۆدەرا چارەسەرە کەرێ.

- کاتو مەڵەنۆیستەی و ئەۆەکوشنای پیتێ (وو)ینە، نۆیسەر بە دۆێ جارێ ئەۆەکوشنای ناچار بێ.

کات و وزە بە فێڕۆ مڎریێ و مەڵە کەرڎەی ڕوەمڎێ؛ کات و وزە بەفێڕۆدای پەی چێوێۆی کە کریێ پاسە نەبێ، پەنەڤاز نێیا. بێڕگە ئانەیە، دۆە پارچەیی ئا پیتێ (وو) هیچ بەهانێۆ و بەڵگێۆی زانستییش نێیا، بەتایبەت چی سەردەمو ۋەڵکوتەی تەکنۆلۆجیای و تەکنیکو نۆیستەی و کیبۆردێ ئەلەکترۆنییە و تاچ-سکرینێنە. ئی سەردەمە سەردەمو خێرایی نۆیستەی و یاۋای زانیارییەکان چە چەمترۆکنایێۆنە، ئیتر سەردەمو پەل-نۆیسیی و نەیجە-نۆیسیی و قەڵەم-نۆیسیی سەرشێیەن و نۆیستەی دیجیتاڵیزە بێیەن و چنی ئانەیچە پیتێ و هێمێ و ئاماژەکێچ دیجیتاڵیزێ بێیێنی و گرفتێ و کەمییەکێ سەردەمو تایپکەرڎەی پیتچنەکا نەمەنێنی.

- چە بارو زەریفی-نۆیستەیۆ، (وو) نۆیستەی جەنجاڵ و درێژتەرو نازەریف کەرێ.

چە بارو زەریف-نۆیسیی و کوڵیی و پوختە نۆیسییۆ، (وو) جەنجاڵیی و درێژیی و ناشیرینیی نۆیستەی درۆسکەرێ، بەتایبەت کاتێۆ کە پیتێ تاک (و) ۋەڵێ و شۆنیشەرە بێۆ. ئیتر بێ بە قەتارەو واوا (ووەو | ووووە) و دۆێ جارێ نۆیستەی و یەرێ جارێ ئەۆەکوشنای پیتێۆێ سەختیی درۆسکەرێ، بەتایبەت پەی زاڕۆڵا، کە مەڵای مشیێ نۆیستەی فێرێ با و گرڎ ڕۆێۆ بە نۆیستەی و دیکتە کەرڎەی پیتەکا چنێ لاپەڕێۆ سێیاۋێ کەراۋە.

- کاتێۆ یەرێ (ووەو) و چوار (ووووە) بنۆیسیا، شیکەرڎەی و جێیاکەرڎەی واوەکا و دەنگۆدەریی و دەنگکپییشا قورستەر کەرێ.

ڕەنگا جێیا کەرڎەی (وو) و (و) چە کاتو پێوەرە ئامانە (ووەو) و (ووووە) پەی گۆرە ساڵێۆی کە شارەزایی زۋانەۋانییش بێ، ئاسان بێ و نۆیستەیچش ئاسان بێ. مەرچێە ئیسە ئیتر پێسە پەی نۆیسەرا و ڕۆنامەنۆیسا، پەی فرەو کەسە تەمەن گۆرا دەسنۆیسیی پێسەو زاڕۆڵا سەخت نێیا، چۆنکە گرڎ کەس بە ئامرازە دیجیتاڵییەکا منۆیسێ. بەڵام پەی وانیارا قۆناخێ وەنەی بنەڕەتیی و تەنانەت وەنەی مێیانیش سەختیی و ئاڵۆزیای و سەرۆنەشێۆنای درۆسکەرێ.

- کاتێۆ چە (ووەو ، ووووە) دۆێشا (وو) قرتیا و نەنۆیسیا، یان یۆشا (و) قرتیێ و نەنۆیسیێ، چە ۋاتەی و ئەۆەوەنەی ۋاچەکانە لاسەنگیی درۆسکەرێ.

ئەدەبیاتی هۆرامی و سۆرانینە پیتێ (وو) نمایانو دەنگو [واوێۆی دەنگ درێژ و تێژی] بێیەن و مەن، کە ڕادەی چە زۋانی هۆرامی و زۋانی سۆرانینە بێیەیش مەن و تاکو ئیسە پەی هێماسازیی ئا دەنگەیە (وو) بەکاربریان و بریێ. گرفتێ بەکاربەرڎەی (وو) پەی ئا دەنگەیە چە زۋانی هۆرامی و سۆرانینە فرەو بارەکانە یەخەگیرو نۆیسەری و وەنەری بێ؛ بەتایبەت چە کرڎار و نامێنە.

چە زۋانی سۆرانینە، کە بە ڕادەی کەم چە سەرەتاو سەڎەی ۋەڵینی تاکو ئیسە زۋانو وەنەی و نۆیستەی و میدیای و ڕامیاریی و ... بێیەن و دەیان و سەڎان پەیجوریێ زۋانەۋانیێ چە بارەو ئەلفابێتی و ڕازۋانی و ڕانۆیسیش کریێنی، دماو دیجیتاڵیزە بێیەی زۋانی سۆرانی**، گرفتەکێ هەر پێسەو چارییوێشا مەنێنێ و گرفتەکێش پەی دلی نۆیستەی هۆرامیچ ئامێنی؛ پاسە ئاماژەمدا گرفتێ ناچاریی دۆێ جارا ئەۆەکوشنایچش پەی زێیاڎ بێیەن. بەداخۆ، زۋانژناسێ ئی سەردەمەیە جێیاتی ئەژناسای گرفتەکێ و چارەسەر کەرڎەیش، پەی «لت کەرڎەی» یان قرتنای هیماو دەنگەکەی [وو] پەناشا بەرڎێنە، کە چێوێۆ مەڵە بێیەن و مەن و هەڵێ تەرێچ شۆنێ وێشەرە درۆسێ کەرێ و مارێ. بە مەمان شێۆە نۆیستەی (وو) بە تاک (و) یان نۆیستەی (ووو) بە یەک (و) پێسەو ڕانۆیسی فارسیی، کۆمەڵێۆ مەتەڵێ و (ئەر و مەر)ی درۆسێ کەرێ، کە سەرەنجام بە سەرەۋنەشێۆنای و جەنجاڵ کەرڎەی مۆشو زاڕۆڵا بە چێوێۆیۆ دماییش مێۆ، کە کریێ بە شێۆەی ئاسانتەر چارەسەر کریێ، پاسە ۋەڵینا ۋاتەن "لکێۆە بە دەس کریۆۋە، مەۋزەش دڎان".

<u>گرفتێ (وو) چە زۋانی هۆرامینە</u>

گرفتە ڕازۋانییەکێ، ئانینە کە سرۆشتو زۋانی هۆرامی پێسەو زۋانە کورڎییەکا تەری*** پێوەرە ئامای دۆێ پیتێ دەنگۆدەرێ (vowels) بوار نـ.مەڎێ و ئەر بەیا، ناچار یێۆە چە دەنگۆدەرەکا فاریێ بە پێتێۆە دەنگکپە (consonant) نموونە :

(ڕۆ – ڕۋەکە| ڕوەکە) ، (لۆ – لۋەکە| لوەکە) ، (دۆ – دۋەکە| دوەکە) ، (چۆ – چۋەکە | چوەکە) ،...تد. چە دیالێکت و بنەدیالێکتە مېیانییەکا زۋانی هۆرامینە گرفتۆ پېۋەرە ئامای یەری واوی (ووو) نېیەنە. ئا گرفتی بەس چە دیالێکت و بنەدیالێکتە مەرزییەکا هۆرامانینە یان چە دیالێکتە بەرینییەکا زۋانی هۆرامینە هەنە، کە چېرو هۆنیەی هۆنیەرە زۋان-ناهۆرامیانە و هەژمۆنو زۋانی سۆرانی پېسەو هامسای و وەنەی بە زۋانی عەرەبی و فارسی دەنگو (ۋ) فۆتیان و فاڕیان بە (و) و پیتۆ (و) پېسەو سۆرانی و کەلهوڕی دۋە نەخش بەکاربرێنە. بەڵام مېیانو ئا ناوچانە کە دەنگو (ۆ) فاڕیۆ بە (ۋ) و ئا ناوچانە، کە دەنگو (ۆ) فاڕیۆ (و)، هەڵای جۆرېۋ چە مەنەی (ۆ+و) ۋەرو گۆشی گنۆ، ئەر بە هەستەۋەری زۋانیی چنین ۋاتەی ۋاچەکا بژنەۋمی:

ڕۆ – ڕۆۋەکە – ڕۆۋانە

ڕۆ – ڕۆوەکە – ڕۆوانە

ڕۆ – ڕۋەکە – ڕۋانە | ڕۆ – ڕوەکە – ڕوانە

گرفتەکی (وو)، کاتېۋ (وە) شۆنۆ (وو) بېۋ، مشیۆ (ووە) بنۆیسیا (موو - مووەکە)، کە بېڕگە نازەریفیی (ووو)، پەی کەسی نەشارەزای سەرۆنەشېۋیای دروسکەرۆ، کە کامە (ووو) پیتېۋ دەنگکپە هەنە و کامە پیتېۋ دەنگۆدەرە هەنە، یەکەم ، دوەم یان یەرەم، ۋەرو چېشی؟یان چاگەنە مشیۆ چڼ واوی بنۆیسیا؛ یەک، دۋی، یان یەری؟

هەرچنە زۋانی هۆرامی **** بەتایبەت بنە-زۋانو (دیالێکتو) لهۆنی بەپاو پارېزیای و کەمیی هەژمۆنو زۋانەکا دۆروبەری سەرشۆ، ئا میکانېزمە وېکرژە زۋانییەشە هەن و مەنەن، کە ئامای دەنگېۋی (ۋاوڵی) شۆنۆ ۋاوڵېۋی تەرییەرە، دەنگو ۋاوڵېۋیشا فاڕۆ بە کۆنسۆنانت (دەنگکپ)، بەڵام، چنی ئانەیچە، ئەر ئېمە نۆیسەری هۆرامی-زۋانی بە هەمان شېۋازۆ ڕانۆیسی فارسی بنۆیسمی، پەی گۆرەی و گولانەی بەتایبەت پەی وانایارا قۆناخۆ وەنەی بنەڕەتیی مەتەڵی دروسی کەرمی و ئەر بە هەمان شېۋازۆ ڕانۆیسی سۆرانی بنۆیسمی، سەربارو بېیەی ئا میکانېزمە وېکرژەیچە، نۆیستەی دەنگو (ئوو) بە (وو) گرفتی تەری دروسی کەرۆ.

<u>نمۆنە</u>: باری کرڎارو **(ئەژنەۋیەی)** پەی یەکەم کەسی تاکی (قسەکەری)

دیالێکتی لهۆنیی	دیالێکتە مەرزییەکی	هامۋاتای سۆرانی	چارەسەرو (وو) دیالێکتی لهۆنیی	چارەسەرو (وو) دیالێکتە مەرزییەکی
من مژ‌نە‌ۋوو Mn mẑneỵẅ	من مژ‌نە‌ووو Mn mẑnewẅ	من دەبیستم	من مژنەۋۆ Mn mẑneỵẅ	من مژنەوۆ Mn mẑnewẅ
من مژ‌نە‌ۋوو‌ۋە Mn mẑneỵẅỵe	من مژ‌نە‌و‌وو‌وە Mn mẑnewẅwe	من دەبیستمەوە	من مژنەۋۆۋە Mn mẑneỵẅỵe	من مژنەوۆوە Mn mẑnewẅwe
من مەژ‌نە‌ۋوو Mn meẑneỵẅ	من مەژ‌نە‌ووو Mn meẑnewẅ	من نابیستم	من مەژنەۋۆ Mn meẑneỵẅ	من مەژنەوۆ Mn meẑnewẅ
من مەژ‌نە‌ۋوو‌ۋە Mn meẑneỵẅỵe	من مەژ‌نە‌ووو‌وە Mn meẑnewẅwe	من نابیستمەوە	من مەژنەۋۆۋە Mn meẑneỵẅỵe	من مەژنەوۆوە Mn meẑnewẅwe
من بژ‌نە‌ۋوو Mn bẑneỵẅ	من بژنەووو Mn bẑnewẅ	من ببیستم	من بژنەۋۆ Mn bẑneỵẅ	من بژنەوۆ Mn bẑnewẅ
من بژ‌نە‌ۋوو‌ۋە Mn bẑneỵẅỵe	من بژ‌نە‌ووو‌وە Mn bẑnewẅwe	من ببیستمەوە	من بژنەۋۆۋە Mn bẑneỵẅỵe	من بژنەوۆوە Mn bẑnewẅwe

من نەژ۫نە۫ڤوو	من نەژ۫نە۫ووو	من نەبیستم	من نەژنەڤۆ	من نەژنەوۆ
Mn neẑneṿẅ	Mn neẑnewẅ		Mn neẑneṿẅ	Mn neẑnewẅ
من نەژ۫نە۫ڤوو۫ڤە	من نەژ۫نە۫ووو۫وە	من نەبیستمەوە	من نەژنەڤۆڤە	من نەژنەوۆوە
Mn neẑneṿẅṿe	Mn neẑnewẅwe		Mn neẑneṿẅṿe	Mn neẑnewẅwe

سەرنج [٣] : مبیانو پیتەکا برگۆ سەرەتاو ڤاچبنە کە بە دۆی پیتێ دەنگکێ دەسپنەکەرا، دەنگو چبرەی (ێ : ị)بییەن و فۆتیان و مەڵای هەستپنەکریو و فۆتیاش لەنگێ دەنگیش دروسکەرڎەن.

سەرو ئا بنەما ڕازۆانیێ نزیکەو گرڎو کرڎارە هۆرامییەکا چە بارو ئیسەیی و ئایەنەییە پەی یەکەم کەسی تاکی [قسەکەری] ئا گرفتێشا مەنە و پا جورە مەنێ و گرفتو (وو) کاتێو گۆرە تەرە بۆڤە، کە ئا کرڎارا بە دیالێکتە مەرزییەکا یان بەرینییەکا زۆانی هۆرامی بنۆیسمێ، کە دەنگو|پیتو (ڤ) قسەکەرڎەی ئاڎێشانە نەمەنەن|نەمەنێنە و جیاتی (ڤ: ڤی) ئاڎی (و: وی)ماچا و بەکاربەرا.

پا جورە، کە بەرگنو، بارو کرڎاری ئیسەییەنە یەرێ (ووو)ی ڕیزێ با و بارو کرڎاری ئایەنەیینە چوار (وووو) ڕیزێ با. ئیتر با نازەریفیی نۆیستەکەی چۆ لاڤە مڎرو، کە چەمێ وەنەری لێڵێ کەرو و سەرەش ڤنە شێۆنو.

ئەر چا بارەنە، چە ڕانۆیسو زۆانی هۆرامیی دیالێکتە مەرزییەکانە، پێسەو چارەسەرەکەو ئیسەو ڕانۆیسی سۆرانی پیتو (وو) قرتیو، بارو کرڎاری ئیسەیی و ئایەنەیینە پەی یەکەم کەسی تاکی گرفتە دروسە بو، کە بارو کرڎاری ئیسەیی ساڎەینە فارپای ڤاتاو ڤاچەکا دروسکەرو و چە بارو کرڎاریی ئایەنەیینە سەختیی ڤاتەی و ئەڤەوەنەی ڤاچەکا دروسکەرو .

<u>شێۆنای چنین ڤاتەی ڤاچەکا بە قرتنای دەنگو پیتو (وو)</u>

بارو قرتنای وو دیالێکتی لهۆنیی	بارو قرتنای وو دیالێکتە مەرزییەکی
من مژنەڤ_[١]	من مژنەو_[١]
من مژنەڤ_وە[٢]	من مژنەو_وە[٢]
من مەژنەڤ_[١]	من مەژنەو_[١]
من مەژنەڤ_وە[٢]	من مەژنەو_وە[٢]
من بژنەڤ_[١]	من بژنەو_[١]
من بژنەڤ_وە[٢]	من بژنەو_وە[٢]
من نەژنەڤ_[١]	من نەژنەو_[١]
من نەژنەڤ_وە[٢]	من نەژنەو_وە[٢]

ئایا هیچ کەس هەن،چا بارانە [١]، [٢] بە قرتنای (وو)، ئا ڤاچا بە دروسی و ئاسانی و ڕەڤان ڤاچو و بوانوڤە و چە ڤاتێشا بپیاڤونە؟

بە قرتنای دەنگێڤی کە سەڎان و هەزارانساڵێ مەن، قسەکەرڎەیێڤ کە خەڵکی چنیش ئامانەرە و نەڤە بە نەڤەی یاڤیان، دۆی چێڤی ڕوەمڎا:

١. پاسە کە زانیان، چە سەرەتاو برگێنە ڤاتەی دەنگی ڤاوڵی|پیتی ڤاوڵی ئەستەم مەن و پەی گۆکەرڎەیش بییەی پیتێڤی دەنگکێ پەنەڤاز بو، ئەر نا بەبێ بییەی پیتێ دەنگکێ چە سەرەتاو برگێنە، دەنگو پیتێ دەنگۆدەری گۆ نـ.مەکریو و فۆتیو؛ ئی دەنگی| ئی پیتێ (ا ، ۋ ، ۆ ، ۆ=وو ، ە ، ێ ، ی) کە پیتێ تەمام دەنگۆدەری مەنی و پێسەو (و ، ی) دۆە نەخشی نپیەنی، هەردەم چە برگێنە گنا دماو دەنگی یەکەمو|پیتی یەکەمو

بڕگێ. کاتێ کە پێسەو چارەسەر کەرڎەی قەتارەو واوا یۆ یان دۆێ چە (ووە، وووە) قرتنیا، پێۆرە ئامای دۆێ پێتە دەنگۆدەرا ڕوەمڎۆ، کە ئاڎێچ نەگونجیان و پێۆرە گۆکەرڎەیشا تواناو هیچ کەسێۆینە نێیا.

٢. فۆتیای دەنگێۆی چە ڤاچێۆنە فاڕیای زۆانی دروسکەرۆ. ئانەیچە چێرو هەژمۆنو زۆانەکا سەرو یەکتریۆ ڕوەمڎۆ و چا ناوچانە کە زۆانەکێ تێکەڵی با و بنە-دیالێکتێۆ یان دیالێکتێۆی تەر دروسبۆ، کە تاییبەتمەنیی هەر دۆە زۆانەکەی وێ گێرۆ ؛ نمۆنە ئی ڤاچەکێ کە چە بنەڕەتەنە [مژنەڤووڤە : مژ۰نە۰ڤوو۰ڤە cc.cv.cv.cv] و چە ناوچە مەرزییەکا زۆانی هۆرامینە ڤەرە ڤەرە تاکو زێیاتەر بەرەو زۆانی هامسا لۆێنە، پێسەش سەر ئامان [مژنەوووە : مژ۰نە۰ووو۰وە cc.cv.cv.cv] و سەرەنجام [مژنەو_وە : مژ۰نەو۰_۰وە cc.cvc.cv]. دماو ئانەی کە دەنگێ یەکەمو بڕگێ یەرەمێ (ڤ) فاڕیان فۆتیان، دەنگی دوەمو بڕگێ یەرەمی کە (وو) مەن، پێسەو دەنگێۆی ڤاوڵی چنی پێتە ڤاوڵەکۆ ڤەڵێش ڤاتەیش سەخت بێیەن و ناچار فاڕیان بە دەنگو (و)، کە دەنگێۆی | پتێۆ دۆە نەخشێ ڤاوڵە|کۆنسۆنانتە مەن|مەنە. بڕگە فۆتنای و فاڕای دەنگەکا، پێکئاماو بڕگەکاچش فاڕان؛ بڕگێ دوەمە و یەرەمە کە چە بنەڕەتەنە [۰نە۰ڤوو۰] و هەنگام بە هەنگامو بەپاو دۆرکۆتەیش فاڕێنە بە [۰نە۰ووو] و سەرەنجام بە [۰نەو۰_].

هەڵبەتە ڕۆتو ئا فاڕیای و دلێنەلۆایە بە ئانە دماییش نامان و نمێۆ و چنی ڤێیەرڎەی ڕۆزگاری و زێیاڎ بێیەی هەژمونو زۆانی سۆرانی و فارسی سەرو هۆرامی-زۆاناۆە چە ڕاو سیستەمو وەنەی و میدیای دیجیتاڵی کە چە ئیسەنە سەراپاو پەیۆەنییە کۆمەڵایەتییەکاش گێرتێنێرە، دەنگێ تەرێ فاڕیا و دلێنەملا، کە هەر ئیسە ڤەرو ترێنجنای نۆیستەی هۆرامی دلێ قاڵبو ئەلفابێتی سۆرانی و پاڵو ئاڎێچییەنە بە هەڵە بەکاربەرڎەی ئی دۆە پیتەیە (ئۆ: ۆ ، یێ : ێ) جێیاتی دەنگو بۆرەی و چێرەی (ئۆ : ۆ ، یی : ی) سەڎان نامێ و نێماونیمو کرڎارە هۆرامییەکا چە گرڎو بارە ڕازۆانییەکانە ئێنێ ڤەرو دەمو مەتەرسی فاڕیای و تێکەڵێییەی و فۆتیاینە، چۆنکە هەڵە نۆیستەی و مەڵە ئەڤوەنەی، هەڵە ڤاتەیچ دروسکەرۆ.

چە بارەو چنێن فاڕیای و هەڵە فاڕیای قسەکەرڎەی قسەکەرا زۆانێۆی، سەرنجدای قسەکەرڎەی گەنجەکا چە دۆە دەیەی ڤێیەرڎەنە خاستەرین و زێنەتەرین و نزیکتەرین نمۆنە مەن، کە شارەکانە بە تایبەت شارە سۆرانی-زۆانەکانە گەنجەکێ پێسەو لاسایی کەرڎەی و چەم بڕیەی ئۆ گەنجە سۆرانی-زۆانەکا ئۆرۆپای قسەکەرڎەی فرەو گەنجەکا مەرێمێ فاڕیان، کە ئاڎێ چێرو هەژمۆنو زۆانەکا ئۆرۆپاینە زۆانی یانەیی (ئەڎایی) وێشا دروس نـمەزانا و بە جۆرێۆی شێۆە ڤاتەی ئینگلیزی یان زۆانەکا تەرو ئۆروپای قسێ کەرا. هەڵبەتە چە جەمانەنە نمۆنێ چامنێ فرێ مەنێ؛ عەرەبێ قسەکەرڎەی جەزائیرییەکا، تونسییەکا، لوبنانییەکا چێرو هەژمۆنو سەپیای زۆانو داگیرکەری فەرەنسیی و لاسایی کەرڎەی گەنجەکاشانە کە چە فەرەنسانە مژیۆا، یان فاڕای قسەکەرڎەی گەنجە فارسەکا چێرو هەژمۆنو لاسایی کەرڎەی گەنجە ئێرانییەکا کە چە ئەمەریکا مژیۆا و زۆانی یەکەمو پەیۆەنییە کۆمەڵایەتییەکاشا ئینگلیزی مەن، ...تد. بەڵام ئەر سەرنج بڎەیمێ، وەشبەختانە مەڵای ئا هەژمۆنە نەرێنییە پەی سەرو زۆانی هۆرامی نەیاۆان.

ئەر نۆیستەی و ڕانۆیسی هۆرامی شۆنو یاگەپاو چارەسەرەکەو نۆیستەی و ڕانۆیسی سۆرانی گنۆ، سەرەنجامەکەش ئانە بەرمشۆ، کە چا نمۆنانە بەرگنۆ :

دیالێکتو لهۆنی	دیالێکتە مەرزییەکێ ز. هۆرامی	سەرەنجامو قرتنای (وو)
مژنەڤووڤە cc.cv.cv.cv	مژنەوووە[١] cc.cv.cv.cv	مژنەڤە مژنەوە[٣] cc.cv.cv
مەژنەڤووڤە cvc.cv.cv.cv	مەژنەوووە[١] cvc.cv.cv.cv	مەژنەڤە مەژنەوە[٢] cvc.cv.cv
بژنەڤووڤە cc.cv.cv.cv	بژنەوووە[١] cc.cv.cv.cv	بژنەڤە بژنەوە[٢] cc.cv.cv
نەژنەڤووڤە cvc.cv.cv.cv	نەژنەوووە[١] cvc.cv.cv.cv	نەژنەڤە نەژنەوە[٣] cvc.cv.cv

ئەر بە ورڎی ئا خشتەکەیە سەرنج بڎەیمی، بەتایبەت ستۆنی یەرەم، بڕگە ئانەیە، کە دیالێکتە مەرزییەکانە قەتارەو (ووو) دروسبق، چە بارو قرتنای (وو) ڤاتاو کرڎارەکاچ فارێو و چە کەسی یەکەمی تاکییۆ (مژنەوووە، مەژنەوووە، بژنەوووە، نەژنەوووە[1]) پەی کەسی دوەمی تاکی (مەژنەوە، بژنەوە[2]) فارێا و تەنانەت کرڎارەکی بێڤاتێچ با (مژنەوە[3]، نەژنەوە[3]).

کوڵ و پوخت، چە زڤانی هۆرامینە پیتو (وو) چە کرڎاری ئیسەیی و ئایەنەیینە پەی یەکەم کەسی تاکی و کۆمەڵێو ڤاچی (نامی) تەرێنە گرفتە دروسە کەرو، نمۆنە:

موو - cv مووووەکی cv cv cv ، مووووان cv cvc ، شوو cv – شووووەکی cv cv cv ، شووووانە cv cv cv ، ڕووووە cv cv – ڕووووەکی cv cv cv ، پووووەلت cv cvcc ، پووواز cv cvc ، ئارەزوو cv cv cv -ئارەزوووی cv cv cv cv، ئاۆەڕوو cv cv cv - بێئاۆەڕوووی cv cv cv cv cv، چەڵتاۆەڕوووی cvc cv cv cv، ..تد

مۆوەکی ، مۆوان ، شۆوەکی ، شۆوانە ، ڕۆوەکی ، پۆوەلت ، پۆواز، ئارەزۆوی ، ئاۆەڕۆوی ، بێئاۆەڕۆوی ، چەڵتاۆەڕۆوی، ...تد

ڤەرو ئانەیە تاقە چارەسەر فارێای هێماو پیتەکی مەن، نەک قرتنای، یان فارێایش بە (و) پێسەو زڤانی فارسیی. قرتنایش لەنگیی ئەڤەوەنەی و ڤاتەی دروسکەرو، نڤیستەیش بە (و) پێسەو زڤانی فارسی، ئەنەیاڤای بارە ڕازڤانییەکا پەی زارڕۆڵا و تەنانەت گۆرایچ سەخت کەرو، کە شارەزایی زڤانەڤانیشا نێیا، کەروش بە مەتەڵی و پەی هۆرئاڤرڎەی ئا مەتەڵا چنێن (ئەر) و (مەر)ی پەنەڤازی با، تاکو ڕۆشن کریۆڤە؛ چکۆنە بە (واوی درێژ) موانیۆڤە، چکۆنە بە (واوی کوڵ) موانیۆڤە؛ چکۆنە (و) پیتێڤە دەنگۆدەرە مەنە و چکۆنە پیتێڤە دەنگکپە مەنە، کە ئانەیچە پێسە نیشاندای گۆشی چەپی بەرمشو، کاتێ کەسێ بە دەسی ڕاس و پەشتو ملێۆ پەی نیشاندای گۆشی چەپو وێش پەنا بەرو؛ پاسە کە ڤەڵینا ڤاتەن "لکێڤە کە بە دەس کریۆڤە، مەڤزەش دڎان".

<u>گرفتو (وو) چە زڤانی سۆرانینە</u>

بە هەمان شێڤە چە سرۆشتو (زڤانی سۆرانی)چەنە پێسەو فرەو زڤانە کورڎییەکا تەری، دڤی دەنگی|پیتی دەنگۆدەری پێڤەرە نـەمەگونجیا، بەڵام ڤەرو ئانەی (ئوو) بە دڤی (وو) هێما کریان، سەرەتا ناچار (و)ی دماو ئا دەنگەیە قرتنیان، کە تاک (و) مەن و چاگەنە نەخشو پیتی دەنگکپێش مەن: ووەو = [وو : پیتی دەنگۆدەرە] – [و : پیتی دەنگکپە]- [ە : پیتی دەنگۆدەرە] .

سەرەتا هەر پاسە، کە چە ئەلفابێت و ڕانڤیسی سۆرانینە، پیتەکی (ۆ) ، (ە) ، (ێ) و ..تد نەبیێنی****، هەر پاسەیچ گرڎو واوەکا بە یەک (و) نڤیسیێنی و ئانەیچە چێرو هەژمۆنو ڕانڤیسو زڤانی عەرەبیی و فارسینە بێیەن. چا بارەنە چە یەری (ووو) بەس یەک (و) نڤیسیان، ڤاتا دەنگو (وو) هێماسازیی نەکریان و ڕانڤیسێڤی هەڵە بێیەن. دماتەر پیتو (وو) زێیاڎە کریێنە و تاکو سەرەتاو هەزاری دوەمیچ، ڕانڤیسی سۆرانینە، سەرەڕاو نادروسیی پەرسەکی، پاسە باڤ بی، کە ئەر دمایی ڤاچێنە، (وە) شۆنو (وو) ئامێ، یو چە (ووە) قرتنیی و بە (ووە) نڤیسیی. چا بارەنە تاک (و) پێسەو پیتێڤی دەنگکپی لابریی و بە لابەرڎەی (و) دڤی پیتی دەنگۆدەری پاڵویەکتریەنە ئێنی. بەڵام بە ڤاتەی یەری دەنگی ئەژنەڤێنی (وو+و) : دانیشتوووە = دانیشتوو + وە = cv cvc cv cv ، دانیشتوووان = دانیشتوو + وان = cv cvc cv cvc بە ڤاتێڤەتە تەرە ڕانڤیسێڤی دوەمێچ هەڵە بی.

پەی زێیاتەر ڕۆشن بێیەی گرفتەکا، با بە چێن نمۆنێڤ گرفتەکا و سەخت بێیەی ڤاتە و نەگونجیای قرتنای دەنگەکا|پیتەکا سەرنج بڎەیمی:

ڤاچی بنچینەییەکی	برگەبەنی و ڤیکئاماو ڤاچی	قرتنای [و] و ڤیکئاماو ڤاچی	قرتنای [وو] و ڤیکئاماو ڤاچی
کردوووە krdẅwe	کر۰دوو۰وە kr۰dẅ۰we cc cv cv	کر ۰دوو۰_ە cc cv _v	کر ۰د_۰وە cc c_ cv
بردوووە brdẅwe	بر۰دوو۰وە br۰dẅ۰we cc cv cv	بر ۰دوو۰_ە cc cv _v	بر۰د_۰وە cc c_ cv

کوشتووووه kuŝtẅwe	کوش.تووو.وه kuŝ.tẅ.we cvc cv cv	کوش .تووو.ـه cvc cv _v	کوش.ت_.وه cvc c_ cv
چووووه çẅwe	چووو.وه çẅ.we cv cv	چووو.ـه cv _v	چ.وه c_ cv
مردووووه mrdẅwe	مر.دووو.وه mr.dẅ.we cc cv cv	مر .دووو.ـه cc cv _v	مر.د_.وه cc c_ cv
سەرنج [٣] : مێیانو پیتەکا بڕگۆ سەرەتاو ۋاچینە کە بە دۆی پیتی دەنگکێ دەسپنەکەرا، دەنگو چبرەی (ي : I)ببیەن و فۆتیان و هەڵای هەست پنە کریۆ و فۆتیاش لەنگێ دەنگیش دروسکەرڎەن.			

زۋانزانەکێ سەرەتا چە نیمەی دوەمو سەڎەی ۋیەرڎەینە بە ئێ جۆرە گرفتەکێشا چارەسەرە کەرڎێنە، (و: وی) ۋەڵێ دمایین پیتێ (ه) کە پیتبۆە دەنگکپە مەنە، قرتنان یان پڕنان [مر . دووو_ه] و نەنۆیستەن. بەڵام چە دۆە دەیەی دماییەنە زۋانزانەکێ جبیاتێ ئانەی گرفتەکێ چارەسەرە کەرا، گرفتێۆی تەرشا قوتە کەرڎێنۆ، کە قرتنای پیتۆ (وو) و ئەۆەگێڵنای (و) یەرەمی، کە ۋەڵتەر چە نیمەی دوەمو سەڎەی ۋەڵینێنە پیتەکێشا قرتنێبی، دیسان بە چارەسەرەکەو دۆە دەیەی ۋەڵینیچ مدرێۆی نادروس یاگۆ لابەرڎەی پیتۆ (وو) دروس ببیەن، کە بە تاک پیت ببیەی بڕگە یەکەمێ یان دوەمی ۋاتەی ۋاچەکا لاسەنگ کەرۆ و ۋاتەیش پا جۆرە ئاسان و وەش هارمۆنێ نبیا :

ڕانۆیسی کۆن	ڕانۆیسی تازە	چارەسەر	بڕگەبەنێ	جۆرو دەنگێ|پیتی
کر.دووو.ـه cc cv _v	کر.د_.وه cc c_ cv	کردۆوه	کر . دۆ.وه	cc cv cv
بر.دووو_ ه cc cv _v	بر.د_.وه cc c_ cv	بردۆوه	بر . دۆ.وه	cc cv cv
کوش.تووو.ـه cvc cv _v	کوش.ت_.وه cvc c_ cv	کوشتۆوه	کوشـ . تۆ.وه	cvc cv cv
چووو.ـه cv _v	چ_.و ه c_ cv	چۆوه	چۆ. وه	cv cv
مر.دووو.ـه cc cv _v	مر.د_.وه cc c_ cv	مردۆوه	مر . دۆ. وه	cc cv cv

پاسە ۋەڵتەر ئاماژە دریا، ۋاتەی دەنگە | پیتە تەمام ڤاوڵەکا بەبێ ئامای دەنگیۆی|پیتبۆی کۆنسۆنانتێ ئەستەما و ناچار مشیۆ پیتبۆە دەنگکپە ۋەڵبشانە بێۆ. بارو ڕانۆیسی کۆنەو زۋانی سۆرانیی ئا ۋاچانە پیتۆ ئە (ه) تەنیا مەنۆۆە؛ ئەر سەرەتاو بڕگەکێشەنە پیتبۆە دەنگکپە نێۆ، ناچار ۋەڵبشەنە مدرایبۆ|بۆشایبۆ دروسبۆ و پەی پەڕۆکەرڎەی ئا بۆشاییە، ۋاتەی (ه) بە (ئە) سەپیۆ : (کر.دووو.ئە ، بر.دووو.ئە ، کوش.تووو.ئە ، چووو.ئە ، مر.دووو.ئە)، هەر پاسەیچ بە قرتنای (وو) ۋاتەی بڕگێ ۋەڵبێ لەنگ بۆ و مدرێۆی بۆشایی ئاسا دروسبۆ : کر.د_.وه ، بر.د_.وه ، کوش.ت_.وه ، چ_.وه ، مر.د_.وه).

زۋانزانی و زۋانژناسە سۆرانەکێ جبیاتێ ئانەیە، چێ سەردەمو دیجیتاڵیزە ببیەی زۋانینە، ئا پیتە (وو) نادروسە و گرفت-دروسکەری فارا، کەچێ گرفتەکێ گۆرەتەرە و سەختتەرە و ناڵۆجیکتەرەش کەراۋە و پیتۆ (وو) لابەرا، کە پیکئامای بڕگەکا فارۆ؛ چە بڕیۆ ۋاچانە بڕگێ یەکەمێ فارۆ بە بڕگێۆی پیکئامێ چە یەرێ پیتە دەنگکپا یان بڕگێ دوەمێ فارۆ بە بڕگێۆە پیکئامێ چە یەک پیتێ دەنگکێی، کە هەر دۆە بارەکەنە هارمۆنێ ۋاتەی ۋاچەکا تێکمڎۆ و مدرێۆی ناپەیۆەست و ناپەنەۋاز دروسکەرۆ. هامکاتیچ چە ئەۆەوەنەینە، بە تەمامێ دەنگێ ۋاچەکێ فارپا و بۆ بە ۋاچێۆە تەرە، کە زۋانو قسەکەرڎەینە ببیەیش نبیا، بەڵام دماو ماۋێۆ بەردەۋامێ هەڵەنۆیستەی، هەڵە ئەۆەوەنەی (ئەۆەوەنەی هەڵەکێ پیسەو وێش سەرهۆرمڎۆ و سەرەنجامیش هەڵە قسەکەرڎەی و ۋیران ببیەی و سەخت ببیەی زۋانێ رووەمڎۆ.

ئانەیچە گرفتێۆی تەرە دروسەکەرق، کە بۆ بە مەڵامەتو شێۆنای گرڈو ئا ۋاچا، کە بە دەنگێۆی|پیتێۆی دەنگۆدەرە (vcv) دمیاییشا ئامان و مێۆ. پاسە کە ۋینمی، پێسەو نمۆنەو ۋاچە هۆرامییەکا پێکئامای بڕگەکا فاڕیو و ئانەیچە گرفتێۆە تەرە دروسە کەرق، کە چە زۋانی هۆرامینە چارەسەرەکەش نۆیستەی (ۋ) جێیاتی (و) چا یاگانە کە ۋەڵی یان دماشۆ یێۆە چی دەنگا|پیتا مێۆ (ا : ئاۋی ، ۆ : دۋەکە ، وو : کەرووۋە ، ێ : گێڵێۆە ، ي : کوچێۆ). بەڵام مەڵای گرفتەکێ (وو) مەر مەنا، کە تاقە چارەسەرش فاڕای پیتو (وو) بە (ۋ)، کە چا بارەنە ئامای پیتو (و) پێسەو پیتێۆی دەنگکێی، چە زۋانی هۆرامی و زۋانی سۆرانی'نە هیچ گرفتێۆی نۆیستەیی دروس نـ.مەکەرق. هەڵبەتە ئانەیچە ۋاچۆ، کە گرفتەکێ گرفتێ قسەکەرڈەی نیەنی، بەڵکو گرفتێ نۆیستەی مەنێ و مەڵامەتو دروس بێیەیشا نادروسیی هێماسازیی دەنگو (ئوو : وو) بێیەن و مەن.

چە باری ئاسایینە نۆیستەی گرڈو دەنگەکا ئا ۋاچا [چ ۋاچە هۆرامییەکێ و چ ۋاچە سۆرانییەکێ] و هێماسازیی کەرڈەی ئا دەنگەیە بە دۋێ (وو)، کە دەنگش چە (و : وی) درێژتەر و تێژتەر مەن، ناچار مشیو یەرێ (ووو) و (وووو) یێۆەرە بنۆیسیا، تاکو ئێمە بتاۋمی ۋاچەکا بە دروسیی و پێسەو وێشا بوانمێۆە و بڕگەکا و مدرای مێیانو بڕگەکا پێسەو وێشا ۋاچمی و بەرۆزمی. ۋەرو ئانەیە هێماسازییکەرڈەی ئا دەنگەیە، کە دەنگش چە (وی) درێژتەر و تێژتەر مەن، بە دۋێ (وو) و ئامای (و) ئاسایی ۋەڵێ و شۆنیشەرە یەرە بارەو و تەنانەت چوار بارەو هێمێۆی (وووو) دروسکەرق، چە وەنەری سەرەشێۆنو. کەچی زۋانزانەکێ جێیاتی فاڕای هێماکێ، ئاڈی پیتو (وو) قرتنێنە و سەرەنجام چە یەرێ (ووو) بەس یەک (و) مەنۆۋە. بارێۆی چامەنە ناچار بڕگەبەنی ۋاچەکا فاڕیو و بەڈبەختێۆێۆی تەر دروسکەرق و بە ئێ جورە بەرمشو؛ کە ئەۋەوەنەی و ۋاتەیشا فاڕیو و بەس یەک دانە (و) موانیۆۋە. ئانەیچ گرفتو نەتاۋای دروس گۆکەرڈەو پیتە دەنگۆدەرەکو دمای وێش دروسە کەرق.

هەڵبەتە بەپیچەۋانەو پیتە تەمام ڤاوڵەکا [ا ، ۆ ، ۆ ، ۆ=وو ، ە ، ێ ، ي] پیتو (و : وی) و (ی : یی) ۋەرو ئانەی کە وێشا بەپاو یاگەکێشا چە ۋاچێنە، نەخشیشا مێیانو دەنگۆدەری و دەنگکێی فاڕیو، بەبێ بێیەی پیتێۆی تەری، متاۋیو هەم دەنگەکشا و هەم نامەکێشا [وی ، یی] ۋاچیو.

کاتێۆەنە، کە دەنگو (ئوو) نەنۆیسیو و نەۋاچیو و بەس دەنگو (وی) بنۆیسیو؛ (ووو – وو = و). بارێۆی چامنەنە، بڕگێ و دەنگی ۋاچەکا فاڕیا و پاسە بەرمشا و ماچیا؛ نمۆنەو چە زۋانی هۆرامی :

[دۋای | دوای = قسەکەرڈەی ، بڕیەی]

دووۋە | د-وو+وە – وو = د_ ە وە : د : [دەنگکپە] ە _ ە و : [دەنگکپە] ە ە : [دەنگۆدەرە] c_ₒcv *****

بₒڕووₒوە = بڕₒ_ₒ وە : = ب : [دەنگکپە] ₒ ڕ : [دەنگکپە] ₒ _ ₒ و: [دەنگکپە] ₒ ە : [دەنگۆدەرە] = ccₒcv

نمۆنە چە زۋانی سۆرانی :

[چوون = لۋای ، بوون = بێیەی]

چₒووₒوە - وو = چₒوە = چ : [دەنگکپە] ₒ و : [دەنگکپە] ₒ ە : [دەنگۆدەرە] = c_ₒcv

بₒووₒ وە - وو = بₒوە = ب : [دەنگکپە] ₒ و : [دەنگکپە] ₒ ە : [دەنگۆدەرە] = c_ₒcv ******

بارێۆی چامەنە، چارەسەرێۆ زێیاتەر بێیەیش نیا:

ئەۋەگێڵنای نۆیستەی دەنگو (وو) چە نۆیستەنە، بەڵام چنێ فاڕای هێماکێش|پیتەکێش. ئەر نا، سەرەنجامو قرتنای دەنگو (و) چە سەڈەی ۋەڵینەنە و قرتنای دەنگو (وو) چە دۋە دەیەی ۋێیەرڈە و ئیسەنە، یەک ۋەرەنجامشا مەن و بۆ، کە تێکدای و فاڕای و سەرخت کەرڈەی ۋاتەی ۋاچەکا بەرمشو.

هەڵبەتە بێژگە تێکدای کرڈارەکا چە (زۋانی سۆرانی)چەنە پێسەو زۋانی هۆرامی، ئا نامێ کە بە (وو) دماییشا مێۆ و کریا بە کۆ-نامی نەژناسێ، ۋەڵێ دماگرو (ان) ناچار پەی تاۋای گۆکەرڈەی (ا) سەرەتاو بڕگێنە بێیەی و نۆیستەی (و : وی) پەنەۋاز بۆ، بەتایبەت ئا نامێ، کە چە قەڈەو سەرچەمەو کرڈاری دروسی کریا:

دانیشتوو cvc cvc cv – دانیشتووروان cvc cvc cv cvc، مردوو cv cv – مردووروان cv cv cvc ، دەرچوو cvc cv –

دەرچووروان cvc cv cvc، ...تد

دانیشتۆ – دانیشتۆوان ، مردۆ – مردۆوان ، دەرچۆ – دەرچۆوان، ...تد

ۋەرو ئا مەڵامەتا و گرفتا خاستەر ئانە مەن، کە پەی ئا دەنگەیە [وو]، پیتێۋە یەک پارچێ پێسەو (ۆ) بنریۆرە، کە مەم چنی هێماو واوەکا تەری نزیکایەتیش مەن و مەم پەی ئاسان و زۆ یاگەگێرتەیش ئاۋەزو وانیارا و نۆیسەرانە گونجیۆ. بەپاو ڕێزبەنیی و جۆرو واوەکا: پەی واوی کوڵی (و)، پەی دەنگو (بۆرەی) تایبەت بە زۋانی هۆرامی و کەڵهوڕی و لەکی (ۊ)، پەی واوی درێژی (ۆ)، کە چە زۋانی هۆرامی و سۆرانی و ...تد مەن. پاسە کە نمۆنەکا لاو سەرینە نیشان دریا، ئی هێمێ (ۆ) مەم گرفتۆ دۋەبەشیی پیتەکێ چارەسەرکەرۆ و مەم گرفتۆ لتکەرڎەی و قرتنای دەنگی نـمەمەنۆ و مەم پێسەو پتێتبۆی تەمام ڤاوڵێ جێیێ چە پیتۆ (و) بەبێ گرفتە پاڵو پیتۆ (و) منۆیسیۆ، کە پیتۆ (و) بەپاو یاگەکێش دلێ برگێ و ۋاچێنە، نەخشش فاڕیۆ و پیتێۋە دەنگۆدەرە و دەنگکپە مەنە.

پەراوێزێ:

(گرفتێ : کۆ-نامێ نەژناستێ) چە زۋانی سۆرانینە (کۆ-نامێ نەژناسێ) نییەنە، (نامەکێ) یان بە (تاک-نامێ نەژناسێ)، یان بە (کۆ-نامێ ئەژناسێ) منۆیسیۆ: گرفتێ پیتۆ | گرفتێ پیتی | گرفتەکانی پیتی ...تد

* بەداخۆ تاکو ئیسەیچ نامۆ زۋانی هۆرامی (هۆرامی) چنی نامۆ خەڵکو ناوچەو هۆرامانی [هۆرامێ - هۆرامەکێ] تێکەڵە کریۆ و پێسەو یۆی بەکاربریا. ئانە مەن مەڵە مەن و مەم نامەکا شێۋنۆ:

زۋانی فارسی – فارسێ – فارسەکێ؛ زۋانی عەرەبی – عەرەبێ - عەرەبەکێ؛ زۋانی ئینگلیزی – ئینگلیزێ – ئینگلیزەکێ؛ زۋانی هیندی – هیندێ – هیندەکێ؛ زۋانی هۆڵەندی – هۆڵەندیێ – هۆڵەندییەکێ؛ زۋانی زۆلۆیی – زۆلۆیێ – زۆلۆییەکێ؛ زۋانی هۆرامی – هۆرامێ - هۆرامەکێ. چە بابەتێۋی تەرەنە چا بارۆ بە تەسەلیی ڕۆشنکەرڎەی مەن و بە زۆیی ۋەڵاکریۆۋە.

** من چێگەنە فرە ئامانجدارانە دەسەۋاچۆ (زۋانی سۆرانی) بەکاربەرۆ، چۆنکە بە پەیلۋاو من یەک "زۋانی کورڎیی" بێیەیش نێیا، کە (زازایی و کرمانجی و سۆرانی و هۆرامی و کەڵهوڕی و لەکی) دیالێکتێ ئا زۋانەیە با. بەڵکو کۆمەڵێۋ زۋانێ کورڎیێ مەنێ، ڕستەبەنی و نامێ و یاۋەرنامێ و یاۋەرکرڎارێ و کرڎارە بنەڕەتییەکێشا هامبەشێ مەنێ و ئانەیچە کەرۆشا بە خێزانێۋی زۋانیی، نەک دیالێکتێ یەک "زۋانی کورڎیی"، کە قسەکەرێشا بەبێ فێربییەی مەرامدارانەی چە یەکتری نـمەیاۋانە و نـمەزانا پێسەو یەکتری قسێ کەرا.

*** بە پەیلۋاو فرەو زۋانزانەکا، چە زۋانە کورڎییەکانە فرەو ۋاچەکانە، ئامای دۆی پیتە دەنگکپا برگێۋەنە بەتایبەت چە سەرەتاو ۋاچێنە (ملۆ، منیەو، مژنەۋۆ، مڎرۆ، مسانۆ.، مشیۆ.، برۆم، دریم، کرێ، برنەو، .... تد) چە بنەڕەتەنە دەنگو چێرەی|کەسرەی مێیانو پیتێ یەکەمێ و دوەمۆ سەرەتاو ۋاچێنە|برگێنە (مێلۆ، مێنیەو، مێژنەۋۆ، مێڎرۆ، مێسانۆ.، مێشیۆ.، بێرۆم، دێریم، کێرێ، بێرنەو، .... تد)بێیەن و بەپاو ۋێیەرڎەی سەردەمی و سۆیای و فاڕیای زۋانی چێرو مەژمۆنو ڕانۆیسو زۋانو داگیرکەرانە ئا دەنگە (دەنگو چێرەی| کەسرەی : ێ) فۆتیان، بەڵام ئەر ئیسەیچ

به مەستەۋەریی دەنگ-ژناسانەی ۋاتەی ۋاچەکا بژنەۋمی، مەڵای شۆنەماو ۋاتەی ئا دەنگەیە مەنینە و پەنەۋاز کەرۆ، بنۆیسیۆ، تەنانەت ئەر فۆتیابۆچ، چۆنکە هارمۆنیی بە ئەۋەوەنەی نۆیستەی زۋانەکاما بەخشۆ (مڵۆ، منیەو، مژنەۋۆ، مڎرۆ، مسانۆ.، مشیۆ.، . تد)، مەڵبەتە مەرج نیا، پیسەو وش بوانیۆۋە و چە ومما زۆر کەرمی. بەڵام کاتێۆ بە ڕانۆیسی لاتینیی بنۆیسمی، زیاتەر و زەقتەر گرفتۆ نەنۆیستەیش ۋینمی (mlẅ, mnyew, mẑneṿẅ, mđ̂rẅ, msanẅ., mŝyü)، کە پەنەۋاز کەرۆ، پیسە بنۆیسیا (mıḷẅ, mıṇyew, (mıẑneṿẅ, mıđ̂rẅ, mısanẅ, mıŝyü

**** نمۆنە ڕۆنامەو (ژیان)ی، پاسە کە بەرگنۆ، ئی پیتە دەنگۆدەری | ڤاوڵی (وو، ۆ ، ە، ێ) دلی ڕانۆیسو ئا سەردەمەیەنە نەبیێنی

لاپەرە ـ ۱
(ژیان)
ساڵ ـ ۳ ژمارە ـ ۱۰۲
ژیان
بو همو شتیك
: بە ناوی ادارەخانەوە اکری
§
خانە : لە بنای لدیەدایە
دران : ملیانی ژیان
یکی بەانەیکە
کریار
بە شش مانك سە
سالیك شش روپیەدەدا
بو دروەوەی دل ابونە
حوت روپە و نیوە
٦ مانك کەمتر ابونە قید ناکری
اعلانات
دیریك ٦ انەدەسینریت
یکی بەانەیکە
هو شتیك انوسی هفتەی جاریك دردەچی فرنەیکی کوردیە
نشار ۲۱ کانون ثانی ۹۲٦
(پنجشمە)
۲۵ شعبان ۱۳٤٦
۱٦ شباط ۱۹۲۸

***** من (پیتی دەنگۆدەری) پیسەو ماتۋاتاو چەمکو (vowel letters)ی و (پیتی دەنگکپی) پیسەو مامۋاتاو چەمکو (consonant letters)ی بەکاربەرۆ. بە پەیلۋاو من، پیتە کۆنسۆنانتەکی consonants " بیدەنگی | گیرمەنی" نییەنی و پیتە ڤاوڵەکی vowels "دەنگداری| گیرنیەنی" نییەنی؛ هەر دۋە نامەنیاکەیشا پیسەو چەمکیۆی زۋانەۋانیی نادرۆسی مەنی. هەر پاسە یەکاویەک مۆرگێڵنای چەمکە لاتاین و یۆنانییە کۆنەکا بوارو زانستی و ڕامیاریی و ئابۆریی و زۋانی و ..تد پەی زۋانەکا تەری، چانیشا زۋانی هۆرامی، گونجیا و ۋاتابەخش نیا و نـەمەبۆ. من چە ساڵۆ ۲۰۰۸ چە بارەو نادرۆسیی و نالۆجیکیی " پیتی دەنگداری و بیدەنگی" نۆیستەنم و کۆشیانا چەمکی درۆستەر و گونجیاتەر و نزیکتەر چە چەمکە لاتاینییەکا بیزۆۋە، سەرەتا ماۋیۆ "دەنگدریژ و دەنگکوڵ" بەرکاربەرینی، بەڵام ئانە چنی گرفتۆ دەسەبەنیکەرڎەی پیتە ڤاوڵەکا vowels بە دەنگدریژی و دەنگبەرزی و دەنگنزمی و دەنگکوڵی ڕۆبەڕۆبیۆۋە و سەرۆنەشیۆنای تەر درۆس کەری، ۋەرو ئانەیە، گونجیاتەرین (دەنگۆدەری ، دەنگکپی) مەن.

چا بارۆ، چی ساڵا دماینە کەسانی تەری کۆشیێنی، تاکو چەمکی تەری هۆرامیی تاشا؛ پەی نمۆنەی "گیرمەن و گیرنیەن"، کە ۋەڵی گرچیۆیۆیەنە، بە هیچ شیۆیۆ ئانە فۆڕمو چەمکی زۋانەۋانیی نیا و زیاتەر شەرحۆ ۋاچی مەن، تاکو چەمک و نامی یۆگیرتی و ۋاتابەخشە. "گیر|مەن و گیر|نیەن" پیسەنە لێکۆدای و شەرحکەرڎەی (گیج مەن و گیج نییەن، گیل مەن و گیل نییەن، گۆج مەن و گۆج نییەن، بەن مەن و بەن نییەن، ...تد) هیچ کات پیسەو ۋاچیۆی یۆگیرتی و چەمکیۆی گونـەمەکریا و مەردەم پیسەو دۆی ۋاچا ۋەرو گۆشی گنا؛ یاۋەرنام + کرڎار؛ کرڎارەکە شەرح کەرو (ئەرنی و نەرنی) یاۋەرنامەکەی مەن.

****** (ە) : سکون : هیما پەی مدرای میانو برگەکا ۋاچی.

گرفتی پیتی (وو : ئوو) و چارەسەر

ئاکۆ مارانی

١٩ی ئۆگوستو ٢٠٢٠

بەرایی :

لەوانەیە من یەکەم کەس نەبم، کە گرفتەکانی (وو) دەرک کردبن و لە بارەی (وو) نووسیبێتی و بیریکردبێتەوە و بۆ چارەسەر گەڕابێت. بەڵام بەداخەوە تاکو ئێستە، لەو بارەوە هیچ سەرنجێک یان بابەتێک پێش چاوی من نەکەوتۆوە. ئەگەر لەو بارەوە بابەتێک نۆسرابێت، هیوادار هەم، کە بابەتەکەی من درێژە یان تەواوکەری بابەتەکانی پێشۆتر بێت و هەنگاوێک ڕۆشنکردنەوەکانی پێشۆتر بەرەو پێشتر ببات. نەگوتراو نەمێنێت، بیست و پێنج ساڵێک هەیە، کە من لە کاتی تایپکردن لەتەک گرفتەکانی (وو) ڕۆبەڕۆ هەم و لە ماوەی ساڵانی ڕابوردۆ زۆر جار من لەنێو تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان (فەیسبۆک و تێلەگرام) بەم پرسە ئاماژەمداوە.

پێشتر لە ماوەی دۆ دەیەی دوایی، زماننا‌سەکان و ناوەندەکانی چاپ و بڵاوکردنەوە و گەیاندنی هەرێمی کوردستان و کۆششکارەکانی بواری زمان بۆ چارەسەرکردنی گرفتی پێکەوە هاتنی (وو+ە) و چارەسەرکردنی پێکەوە نەگونجانیان وەک دۆ پیتی بزوێن، کە لە نیوەی دۆوەمی سەدەی پێشین (وو+و+ە) واوی سێیەم لەبەرچاو نەگیراوە، کە لەوێدا ڕۆڵی پیتی نەبزوێنی هەیە. ئەوان لەجیاتی چارەسەرکردنی گرفتی هێمای دەنگی (وو)، کە بە دۆپاتی پیتی (و) وێناکراوە و هەڵە هەیە، بە لابردنی (وو) و گەڕاندنەوەی (و) سێیەم، کە پێشتر قرتێندرابۆ، هەم گرفتەکەیان چارەسەر نەکردۆوە و هەم کۆمەڵێک نارۆشنیی تریشیان دروست کردۆن.

ئەو شتەش بەرەنجامی دەرکەوتنی ناجۆریی نۆسینی کرداری ڕابوردۆی تەواو بۆ سێیەم کەسی تاک و کۆمەڵێک ناو بۆوە، کە لەنێو ڕێنۆسی کۆن (و)ی سێیەم قرتێندراوە و بەس (وو) یەکەم نۆسراون و لە دوای ئەو پیتی بزوێنی (ە) هاتۆوە. ئەوان بۆ ڕاستکردنەوەی هەڵەی چەندین ساڵە و لەجیاتی پەنابردن بۆ گۆڕینی پیتە ناقۆڵا و نەگونجاو و گرفتسازەکەی (وو)، بەپێچەوانەی ئەوە بۆ قرتاندن و نەنۆسینی هێمای دەنگی (وو) یان بە خەیاڵی خۆیان لەتکردنی (وو)، یان گەڕاندنەوەی واوی سێیەم پەنایان بردۆوە، ئەو قرتاندنەش یان ئەو "لەتکردنەش" گرفتەکانی چارەسەر نەکردۆن، بەڵکو زیاتری کردۆن، کە نمایش نەکردنی گشت دەنگەکانی ئەو کردار و ناوانە بۆوە و ئەوەش پچڕان و وەستانی ناپێویست دروستدەکات.

لێرەدا ئاماژەدان بە سێ ڕۆشنکردنەوە پێویست دەکات:

١. دەنگ لەت ناکرێت، تاکو پیت لەت بکرێت.

٢. پیتە تەواو بزوێنەکان [ا ، ۋ ، ۆ ، ۉ=وو ، ە ، ێ ، ي] لە سەرەتای بڕگە و واژە نایێن، چۆنکە بەبێ بۆنی پیتێکی نەبزوێن لەپێشی ئەوان، گۆناکرێن.

٣. بۆن و هاتنی پیتی (و : وی) وەک پیتێکی نەبزوێن لەنێوان پیتی (وو : ئوو) و پیتی (ئەھ : ە) پێویستیی زمانە، نەگوتن و نەنۆسینی (و) لەوێدا شێواندنی گوتنی بڕگەکانی واژەکان درۆستدەکات.

لەسەر ئەو بنەمایانە، من پاش شیکاریی و لێکدانەوە و زۆر گەڕان لە دوای چارەسەری درۆست، سەرەنجام بەو بۆچۆنە گەییشتم، کە پێویست دەکات وەک پیتەکانی تر، بۆ نمایشدانی درێژیی و جیاواز بۆنی دەنگی (وو) لە دەنگی (و)، دەبێت بۆ ئەو مەبەستە هێمای تری یەک-پارلە دابنرێت. ئاوا کە زانراوە، دەنگی (وو : ئوو) لە دەنگی (و : وی) درێژتر هەیە، لە دەنگی (ۆ : ئۆ) نزمتر هەیە، لە دەنگی (ۋ : ئۋ) تیژتر هەیە. کەۋاتە پێویست دەکات، نیشانەی سەر پیتەکە نمایشدانی درێژیی دەنگەکەی بێت. لە بارێکی ئاوا، پاش لەدواگەڕانی بەردەوام لەنێو خشتەکی پیتەکانی یونیکۆد، گونجاوترین هێما | پیت (ۉ : ئۉ) بۆ، کە هەم بتوانێت لەنێو ئاوەزی ئێمەی گەورە ساڵ ڕۆڵی (وو) نیشان بدات و وێنا بکات، هەم بۆ زارۆکانیش کە لە ئێستاوە نۆسین فێردەبن، ئاسانکارییەک بێت، هەم پیتێکی یەک-پارچەیە و گرفتی دۆ جار سڕینەوە نامێنێت و هەم لە باری جوان_نۆسییەوە واژەکان کورتتر و جوانتر نیشان دەدات.

ئاوا کە زانراوە، ئەرک و ڕۆڵی پیتە بزوێنەکان ئاسان کردنی قسەکردن و گوتنی واژەکان بۆوە و هەیە، بەوەی کە بەردەوامیی هەناسە لە کاتی قسەکردن مسۆگەر دەکەن و دەنگ بڕان ناهێڵن؛ سەختیی گوتنی واژەکان و دسەواژەکان لەنێودەبەن. لەسەر ئەو بنەمایە و ئەو پێویستییە، قرتاندنی (وو) لەبەر هاتنی پاشگری (وە) لە دوای، سەختیی گوتن و دەنگ بڕان دروستدەکات و هەر ئاواش نوسینی (وو) و قرتاندنی (و) بە هەمان شێوە سەختیی گوتن و دەنگ بڕان دروستدەکات، سەرەنجامیش شێواندنی هارمۆنیی زمان ڕۆدەدات. لەبەر ئەوە پێویست دەکات، ئێمە پێشتر گرفتەکانی (وو) دەستنیشان بکەین، شی بکەینەوە، لە بارەی ئەوان بەدواداچۆن بکەین، تاکو چارەسەر و ئەڵتەرناتیڤ بۆ (وو) بدۆزینەوە.

<u>گرفتەکانی پیتی (وو)</u>

- دەنگی پیتەکە وەک گرتنی [شەددە]، یان وەستان لەسەر پیتەکە نییە، تاکو دۆپاتی پیتەکە بنوسرێت.

- دەنگەکە دۆپات کردنەوەی دەنگێک نییە، تاکو بۆ دۆپات نوسینی پیتەکە پەنا ببرێت.

- لە کاتی هەڵەنوسین و سڕینەوەی پیتی (وو)، نوسەر بە دۆ جار سڕینەوەی پیتەکە ناچار بێت.

- لە باری جوان_نوسییەوە، (وو) نوسین جەنجاڵ و درێژتر و ناشیرین دەکات.

- کاتێک سێ (ووە) و چوار (ووووە) بنوسرێن، شیکاریی و جیاکردنەوەی واوەکان و بزوێنیی vowel و نەبزوێنیی consonant ئەوان ئاڵۆز دەکات.

- کاتێک لە (ووە ، ووووە) دۆوان لە ئەوان (وو) بقرتێندرێن و نەنوسرێن، یان یەکێک لە ئەوان (و) بقرتێندرێت و نەنوسرێت، لە کاتی خوێندنەوەی واژەکان لەنگیی و بڕانی دەنگ دروستدەکات.

- بێجگە لەوەش، کاتی ڕیفۆرم کردنی ئەو ئەلفابێتە "کورڤیی"یە هاتووە، کە سەد ساڵە هەیە، سەرەتا لەنێو حوجرەکان بە ئەلفابێتی عەرەبیی و فارسیی دەستپێکردۆوە و نیو سەدە زیاترە هەیە، کە بە شێوەی ئێستە هەیە و لە توانای نەبۆوە، گرفتی (وو) و لەنێوچۆنی دەنگی ژێرە (کەسرەی : ي) چارەسەر بکات. دۆ دەهەی ڕابوردۆ، کە بزۆتنەوەی کولتۆریی و ڕۆشنبیریی گێڕانەوەی زمانی هۆرامی* بۆ بواری خوێندن و نوسین و خوێندنەوە و پەیوەندییە تازە دیجیتاڵییەکان بەڕێکەوتۆوە، یەکێک لەو گرفتانە کە لەتەکی ڕۆبەڕۆ بۆوە و هەیە، هەمان گرفتی (وو) لەنێو زمانی هۆرامی وەک زمانە کوردییەکانی تر. بۆ من وەک نوسەرێکی سۆرانی-نوس و هۆرامی-نوس، چارەسەرکردنی گرفتی (وو) گرفتێکی بچۆک و شیاوی لەبەرچاو نەگرتن نییە ، بەڵکو یەکێکە لەو گرفتانە، کە کاریی فراوان لەسەر بارە ڕێزمانییەکان و هەر ئاوایش لەسەر ڕێنوس دادەنێت.

<u>ئەی چارەسەر؟</u>

پێش ئەوەی بۆ چارەسەر کردنی گرفتەکانی پیتی (وو) هەنگاو بنێین، لەوانەیە باشتر بێت، سەرەتا گرفتەکانی شی بکەینەوە:

- دەنگی پیتەکە وەک گرتنی [شەددەی]، یان وەستان لەسەرپیتەکە نییە.

ئەگەر دەنگێک کە پیتی (وو) نماییشی دەکات، وەک دەنگی (ماددە، ..تد) جۆرە گرتن و وەستانێکی لەنێو هەبۆوایە، ئاسایی بۆ، کە بە پیتێکی دۆبارە نماییش بدرێت، هەڵبەتە ئەگەر پاش دۆپات-بۆنەکەی، پیتە بزوێنی تر نەهاتبا، یان پیتی بڕگەی دواتری واژەکە هەمان پیت (کردووە ، کەرووە) نەبۆوایە.

- دەنگەکە دۆپات کردنەوەی دەنگێک نییە.

ئەگەر دەنگێک کە پیتی (وو) نماییشی دەکات، وەک دەنگی (ددان ، گوللە ، کوللە ، شش، شەڵڵای، بەرەڵڵا...تد) دۆپات بۆوایە، دەکرا بە جۆت (وو) نوسرابۆوایە، هەرچەند لەتەک ئەوەش دیسان پیتی (وو) گرفتساز هەیە و دەمێنێتەوە، کاتێک کە پیتی بزوێنی تر لە دوای بێت، نمونە (ە)، بۆنی تاک (و) وەک پیتی نەبزوێن پێویست هەیە، تاکو گرفتی نەگونجانی پێکەوە هاتنی (وو-ە) وەک دۆ پیتە بزوێن چارەسەر بکات.

- لە کاتی هەڵەنۆسین و سڕینەوەی پیتی (وو)، نۆسەر بە دۆ جار سڕینەوە ناچار دەبێت.

کات و وزە بە فیڕۆ دەدرێت و هەڵە کردن ڕۆدەدات؛ کات و وزە بەفیڕۆدان بۆ شتێک کە دەکرێت ئاوا نەبێت، پێویست نییە. بێجگە لەوە، دۆ پارچەپی ئەو پیتە (وو) هیچ بیانۆ و بەڵگەیەکی زانستیی نییە، بەتایبەت لەم سەردەمەی پێشکەوتنی تەکنۆلۆجیا و تەکنیکی نۆسین و کیبۆردی ئەلەکترۆنیی و تاچ-سکرین. ئەم سەردەمە سەردەمی خێرایی نۆسین و گەیاندنی زانیارییەکانە لە ماوەی چاوترۆکانێک، ئیتر سەردەمی پەڕ-نۆسین و قامیش-نۆیسین و قەڵەم-نۆسین بەسەرچووە و نۆسین دیجیتاڵیزە بۆوە و لەتەک ئەوەش پیت و هێما و ئاماژەکانیش دیجیتاڵیزە بۆن و گرفت و کەمییەکانی سەردەمی تایپکردنی پیتچنەکان نەماون.

- لە باری جوان_نۆسییەوە، (وو) نۆسین جەنجاڵ و درێژتر و ناشیرین دەکات.

لە باری جوان-نۆسیی و کورت و پوخت نۆسینەوە، (وو) جەنجاڵیی و درێژیی و ناشیرینیی نۆسین درۆستدەکات، بەتایبەت کاتێک کە پیتی تاک (و) لەپێش و دوای بێت. ئیتر دەبێت بە قەتارەی واوان (وووە | ووووە) و دۆ جار نۆسین و سێ جار سڕینەوەی پیتێک سەختیی درۆستدەکات، بەتایبەت بۆ زارۆکان، کە هێشتا دەبێت نۆسین فێربن و گشت ڕۆژێک بە نۆسین و دیکتەکردنی پیتەکان چەند لاپەڕەیەک ڕەش بکەنەوە.

- کاتێک سێ (وووە) و چوار (ووووە) بنۆسرێن، شیکاریی و جیاکردنەوەی واوەکان و بزوێنیی و نەبزوێنیی ئەوان قورستر دەکات.

لەوانەیە جیا کردنەوەی (وو) و (و) لە کاتی پێکەوە هاتنی (وووە) و (ووووە) بۆ گەورە ساڵێک کە شارەزایی زمانەوانیی هەبێت، ئاسان بێت و نۆسینیشی ئاسان بێت. هەرچەند ئێستە ئیتر وەک بۆ نۆسەران و ڕۆژنامەنۆسان، بۆ زۆربەی کەسە تەمەن گەورەکان دەستنۆس وەک بۆ زارۆکان گرفت نییە، چۆنکە گشت کەس بە ئامرازە دیجیتاڵییەکان دەنۆسێت. بەڵام بۆ فێرخوازانی قۆناخی خوێندنی بنەڕەتیی و تەنانەت خوێندنی نێوەندییش سەختیی و ئاڵۆزبۆن و سەرلێشێوان درۆستدەکات.

- کاتێک لە (وووە ، ووووە) دۆوان لە ئەوان (وو) بقرتێندرێن و نەنۆسرێن، یان یەکێک لە ئەوان (و) بقرتێندرێت و نەنۆسرێت، لە کاتی گوتن و خوێندنەوەی واژەکان لاسەنگیی درۆستدەکات.

لەنێو ئەدەبیاتی هۆرامی و سۆرانی پیتی (وو) نمایشدەری دەنگی [واوێکی دەنگ درێژ و تیژ] بۆوە و هەیە، کە ڕادەی کەم لەنێو ئاخاوتنی زمانی هۆرامی و زمانی سۆرانی بوونی هەیە و تاکو ئێستە بۆ هێماسازیی ئەو دەنگە (وو) بەکاربراوە و دەبرێت. گرفتی بەکاربردنی جۆت واو (وو) بۆ ئەو دەنگە لەنێو نۆسینی زمانی هۆرامی و سۆرانی زۆربەی بارە ڕێزمانییەکان یەخەگیری نۆسەر و خوێنەر دەبێت؛ بەتایبەت لە باری کردار و ناو.

لەنێو زمانی سۆرانی، کە ڕادەی کەم لە سەرەتای سەدەی پێشین تاکو ئێستە زمانی خوێندن و نۆسین و میدیا و ڕامیاریی و ... بۆوە و دەیان و سەدان بەدواداچۆنی زمانەوانیی لە بارەی ئەلفابێت و ڕێزمان و ڕێنۆسی کراون، پاش دیجیتاڵیزەبۆنی زمانی سۆرانی**، گرفتەکانی (وو) هەر وەک خۆیان ماونەتەوە و گرفتەکانی بۆ نێو نۆسینی هۆرامیش هاتۆن؛ ئاوا کە ئاماژەمدا گرفتی ناچاریی دۆ جار سڕینەوەشی بۆ زیاد بۆوە. بەداخەوە، زمانناسانی ئەم سەردەمە لەجیاتی ناسینی گرفتەکان و چارەسەرکردنیان، بۆ «لەتکردنی» یان قرتاندنی هێمای دەنگەکە [وو] پەنایان بردۆوە، کە شتێکی هەڵە بۆوە و هەیە و هەڵەی تریش لە دوای خۆی درۆستدەکات و دەهێنێت. بە هەمان شێوە نۆسینی (وو) بە تاک (و) یان نۆسینی (ووو) بە یەک (و) وەک ڕێنۆسی زمانی فارسی، کۆمەڵێک مەتەڵ و (ئەگەر و مەگەر) درۆستدەکات، کە سەرەنجام بە سەرلێشێواندن و جەنجاڵ کردنی مۆشی زارۆکان بە شتێکەوە کۆتایی دێت، کە دەکرێت بە شێوەیەکی ئاسانتر چارەسەر بکرێت، ئاوا پێشینان گوتۆیانە "گرێیەک بە دەست دەکرێتەوە، مەیخەرە ددان".

<u>**گرفتەکانی (وو) لەنێو زمانی هۆرامی**</u>

گرفتە ڕێزمانییەکان، ئەوەی کە سرۆشتی زمانی هۆرامی وەک زمانە کوردییەکانی تر*** پێکەوە هاتنی دۆ پیتی بزوێن (vowels) بوار نادات و ئەگەر پێکەوە بێن، ناچار یەکێک لە بزوێنەکان دەگۆڕێت بە پیتێکی نەبزوێن (consonant) نمۆنە :

(ڕۆ – ڕۆەکە| ڕوەکە) ، (لۆ – لۆەکە| لوەکە) ، (دۆ – دۆەکە| دوەکە) ، (چۆ – چۆەکە | چوەکە) ،...تد. لەنێو دیالێکت و بنەدیالێکتە میانییەکانی زمانی هۆرامی گرفتی پێکەوە هاتنی سێ واو (ووو) بوونی نییە . ئەو گرفتە بەس لەنێو دیالێکت و بنەدیالێکتە سنۆرییەکانی هۆرامان،

یان لەنێو دیالێکتە هۆرامییەکانی دەرەوەی هۆرامان بوونی هەیە، کە لەژێر کارایی زمانی هۆنراوەی هۆنەرە زمان-ناهۆرامییەکان و کارایی زمانی سۆرانی وەک هاوسێ و خوێندن بە زمانی عەرەبی و فارسی دەنگی (ڤ) لەنێوچۆوە و گۆڕدراوە بە (و) و پیتی (و) وەک لەنێو زمانی سۆرانی و کەلهوڕیی بە دۆ ڕۆڵ بەکاربراوە. بەڵام لەنێو ئەو ناوچانەی کە دەنگی (ڤ) دەگۆڕێت بە (ڤ) و ئەو ناوچانەی کە دەنگی (ڤ) دەگۆڕێت بە (و)، هێشتا جۆرێک لە مانی (ڤ+ڤ | ڤ+و) بەر گوێ دەکەوێت، ئەگەر بە مەستەڤەریی زمانیی چۆنیەتی گوتنی واژەکان ببیستین:

ڕڤ – ڕڤڤەکە – ڕڤڤانە

ڕڤ – ڕڤوەکە – ڕڤوانە

ڕڤ – ڕڤەکە – ڕڤانە | ڕڤ – ڕوەکە – ڕوانە

گرفتەکانی (وو)، کاتێک پاشگری (وە) لە دوای (وو) بێت، دەبێت بە (ووە) بنۆسرێن (موو - مووەکە)، کە بێجگە ناشیرینی (ووو)، بۆ کەسی نەشارەزا سەرلێشێوان درۆستدەکات، کە کام (ووو) پیتێکی نەبزوێن هەیە و کام پیتێکی بزوێن هەیە، یەکەم ، دوەم یان سێیەم، لەبەر چی؟یان لەوێدا دەبێت چەند واو بنۆسرێن؛ یەک، دۆ، یان سێ؟

هەرچەندە زمانی هۆرامی **** بەتایبەت زاراوەی (دیالێکتی) لهۆنی بەگوێرەی پارێزراویی و کەمیی کارایی زمانەکانی دەوروبەر لە سەر ئەو، ئەو میکانیزمە خۆکردە زمانییەی هەیە و ماوە، کە هاتنی دەنگێکی (بزوێن) لە دوای بزوێنێکی تر، دەنگی بزوێنێکیان دەگۆڕێت بە (نەبزوێن). بەڵام لەتەک ئەوەش، ئەگەر ئێمە نۆسەرانی هۆرامی-زمان بە هەمان شێوازی ڕێنۆسی فارسی بنۆسین، بۆ گەوران و گچکان بەتایبەت بۆ فێرخوازانی قۆناخی خوێندنی بنەڕەتیی [مەتەڵ] درۆست دەکەین و ئەگەر بە هەمان شێوازی ڕێنۆسی سۆرانی بنۆسین، سەرباری بۆنی ئەو میکانیزمە خۆکردەیشە، نۆسینی دەنگی (ئوو) بە (وو) گرفتی تر درۆستدەکات.

<u>نمۆنە</u>: بارەکانی کرداری (**ئەژنەڤیەی**) بۆ یەکەم کەسی تاک (قسەکەری)

دیالێکتی لهۆنیی	دیالێکتە مەرزییەکان	هاوو اتای سۆرانی	چارەسەری (وو) دیالێکتی لهۆنیی	چارەسەری (وو) دیالێکتە مەرزییەکان
من مژ۟نە۟ڤوو Mn mẐneṾẅ	من مژ۟نە۟ووو Mn mẐnewẅ	من دەبیستم	من مژنەڤۆ Mn mẐneṾẅ	من مژنەوۆ Mn mẐnewẅ
من مژ۟نە۟ڤوو۟ڤە Mn mẐneṾẅṾe	من مژ۟نە۟و۟وو۟وە Mn mẐnewẅwe	من دەبیستمەوە	من مژنەڤۆڤە Mn mẐneṾẅṾe	من مژنەوۆوە Mn mẐnewẅwe
من مەژ۟نە۟ڤوو Mn meẐneṾẅ	من مەژ۟نە۟ووو Mn meẐnewẅ	من نابیستم	من مەژنەڤۆ Mn meẐneṾẅ	من مەژنەوۆ Mn meẐnewẅ
من مەژ۟نە۟ڤوو۟ڤە Mn meẐneṾẅṾe	من مەژ۟نە۟ووو۟وە Mn meẐnewẅwe	من نابیستمەوە	من مەژنەڤۆڤە Mn meẐneṾẅṾe	من مەژنەوۆوە Mn meẐnewẅwe
من بژ۟نە۟ڤوو Mn bẐneṾẅ	من بژنەووو Mn bẐnewẅ	من ببیستم	من بژنەڤۆ Mn bẐneṾẅ	من بژنەوۆ Mn bẐnewẅ
من بژ۟نە۟ڤوو۟ڤە Mn bẐneṾẅṾe	من بژ۟نە۟ووو۟وە Mn bẐnewẅwe	من ببیستمەوە	من بژنەڤۆڤە Mn bẐneṾẅṾe	من بژنەوۆوە Mn bẐnewẅwe

من نەژ٫نە٫ڤوو Mn neẐneVẅ	من نەژ٫نە٫ووو Mn neẐnewẅ	من نەبیستم	من نەژنەڤۆ Mn neẐneVẅ	من نەژنەوۆ Mn neẐnewẅ
من نەژ٫نە٫ڤوو٫ڤە Mn neẐneVẅVe	من نەژ٫نە٫ووو٫وە Mn neẐnewẅwe	من نەبیستمەوە	من نەژنەڤۆڤە Mn neẐneVẅVe	من نەژنەوۆوە Mn neẐnewẅwe
سەرنج [٣] : لەنێوان پیتەکانی بڕگەی سەرەتای واژە کە بە دۆ پیتی نەبزوێن دەستپێدەکەن، دەنگی ژێرە (ۑ : I) هەبۆوە و لەنێوچۆوە و هێشتا هەستپێدەکرێت و فەوتانی لەنگیی دەنگی درۆستکردۆوە.				

لەسەر ئەو بنەما ڕێزمانییە نزیکەی گشت کردارە هۆرامییەکان لە باری ڕانەبوردۆ و داهاتۆ بۆ یەکەم کەسی تاک [قسەکەر] ئەو گرفتانەیان هەیە و بەو جۆرە هەن و گرفتی (وو) کاتێک گەورەتر دەبێتەوە، کە ئەو کردارانە بە دیالێکتە سنۆرییەکان، یان دەرەکییەکانی زمانی هۆرامی بنۆسین، کە دەنگی|پیتی (ڤ) لەنێو قسەکردنی ئەوان نەماوە و لەجیاتی (ڤ: ڤی) ئەوان (و: وی)دەڵێن و بەکاردەبەن.

بەو جۆرەی کە دەردەکەوێت، لە باری کرداری ڕانەبوردۆ سێ (ووو) ڕیز دەبن و لە باری کرداری داهاتۆ چوار (وووو) ڕیز دەبن. ئیتر با ناشیرینیی نۆسینەکە لەو لاوە بوەستێت، کە چاوی خوێنەر لێڵ دەکات و لە ئەو سەر تێکدەدات.

ئەگەر لەو بارەدا، لەنێو ڕێنۆسی هۆرامیی دیالێکتە سنۆرییەکان، وەک چارەسەرکەی ئێستەی ڕێنۆسی سۆرانی پیتی (وو) بقرتێندرێت، باری کرداری ڕانەبوردۆ و داهاتۆ بۆ یەکەم کەسی تاک گرفت درۆستدەبێت، کە لە باری کرداری ڕانەبوردۆی سادە گۆڕانی واتای واژەکان درۆستدەکات و لە باری کرداریی داهاتۆ سەختیی گوتن و خوێندنەوەی واژەکان درۆستدەکات .

شێوانی چۆنیەتی گوتنی واژەکان بە قرتاندنی دەنگی پیتی (وو)

باری قرتاندنی وو دیالێکتی لهۆنیی	باری قرتاندنی وو دیالێکتە مەرزییەکان
من مژنەڤ_[١]	من مژنەو_[١]
من مژنەڤ_وە[٢]	من مژنەو_وە[٢]
من مەژنەڤ_[١]	من مەژنەو_[١]
من مەژنەڤ_وە[٢]	من مەژنەو_وە[٢]
من بژنەڤ_[١]	من بژنەو_[١]
من بژنەڤ_وە[٢]	من بژنەو_وە[٢]
من نەژنەڤ_[١]	من نەژنەو_[١]
من نەژنەڤ_وە[٢]	من نەژنەو_وە[٢]

ئایا هیچ کەس هەیە، لەنێو بارانە [١]، [٢] بە قرتاندنی (وو)، واژەکان بە درۆستی و ئاسانی و ڕەوان بڵێت و بخوێنێتەوە و لە واتای ئەوان تێبگات؟

بە قرتاندنی دەنگێک کە سەدان و هەزاران ساڵە هەیە، قسەکردنێک کە خەڵک لەتەکی ڕاهاتۆوە و نەوە بە نەوەی گەیاندۆوە، دۆ شت ڕۆدەدەن:

١. ئاوا کە زانراوە، لە سەرەتای بڕگە گوتنی دەنگی بزوێن|پیتی بزوێن ئەستەم هەیە و بۆ گۆکردنی بۆنی پیتێکی نەبزوێن پێویست دەبێت، ئەگەر نا بەبێ بۆنی پیتی نەبزوێن لە سەرەتای بڕگە، دەنگی پیتی بزوێن گۆ ناکرێت و دەفەوتێت؛ ئەم دەنگانە|ئەم پیتانە (ا ، ۊ ، ۆ ، ۏ=وو ، ە ، ێ ، ۑ) کە پیتی تەواو بزوێن هەن و وەک (و ، ی) دۆ ڕۆڵ نین، هەردەم لەنێو بڕگە دەکەونە پاش دەنگی یەکەمی | پیتی یەکەمی بڕگە. کاتێک کە وەک

چارەسەرکردنی قەتارەی واوان یەکێک یان دۆ لە (وووە، وووەوە) بقرتێندرێن، پێکەوە هاتنی دۆ پیتی بزوێن ڕۆدەدات، کە ئەویش نەگونجاوە و پێکەوە گۆکردنیان لە توانای هیچ کەسێک نییە.

٢. فەوتانی دەنگێک لەنێو واژەیەک گۆڕانی زمان درۆستدەکات. ئەوەش لەژێر کارایی زمانەکان لەسەر یەکتر ڕۆدەدات و لەو ناوچانەی کە زمانەکان تێکەڵ دەبن و بنە-دیالێکتێک یان دیالێکتێکی تر درۆست دەبێت، کە تایبەتمەندی هەر دۆ زمانەکە لە خۆی دەگرێت ؛ نمۆنە ئەم واژانە کە لە بنەڕەتدا [مژنەڤووڤە : مژ۰نە۰ڤوو۰ڤە cc.cv.cv.cv] و لە ناوچە سنۆرییەکانی زمانی هۆرامی بەرە بەرە تاکو زیاتر بەرەو زمانی هاوسێ ڕۆیشتۆوە، ئاوای بەسەر هاتووە [مژنەوووە : مژ۰نە۰ووو۰وە cc.cv.cv.cv] و سەرەنجام [مژنەو_وە : مژ۰نەو۰_۰وە cc.cvc.cv]. پاش ئەوەی کە دەنگی یەکەمی بڕگەی سێیەم (ڤ) گۆڕدراوە لەنێوچۆوە، دەنگی دۆوەمی بڕگە سێیەم کە (وو) هەیە، وەک دەنگێکی بزوێن لەتەک پیتە بزوێنەکەی پێش خۆی گوتنی سەخت بۆوە و ناچار گۆڕدراوە بە دەنگی (و)، کە دەنگێکی | پیتێکی دۆ ڕۆڵە بزوێن|نەبزوێنی هەیە. بێجگە لە فەوتان و گۆڕینی دەنگەکان، پێکهاتەی بڕگەکانیش گۆڕدراوە؛ بڕگەی دوەم و سێیەم کە لە بنەڕەتدا [۰نە۰ڤوو۰] و هەنگاو بە هەنگاو بەگوێرەی دۆرکەوتنەوەی گۆڕدراوە بە [۰نە۰ووو] و سەرەنجام بە [۰نەو۰_].

هەڵبەتە ڕەوتی ئەو گۆڕان و لەنێوچۆنە بە ئەوەندە کۆتایی نەهاتۆوە و نایێت و لەتەک تێپەڕینی ڕۆژگار و زیادبۆنی کارایی زمانی سۆرانی و فارسی لەسەر هۆرامی-زمانەکان لە ڕێگەی سیستەمی خوێندن و میدیای دیجیتاڵ کە لە ئێستا سەرتاپای پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی داگرتۆوە، دەنگی تر دەگۆڕدرێن و لەنێودەچن، کە هەر ئێستە لەبەر ترنجاندنی نۆسینی زمانی هۆرامی لەنێو قاڵبی ئەلفابێتی زمانی سۆرانی و لەپاڵ ئەویش بە هەڵە بەکاربردنی ئەم دۆ پیتە (ئۆ: ۆ ، یێ : ێ) لەجیاتی دەنگی بورە و ژێرە (ئۆ : ۆ ، یی : ی) سەدان ناو و نیوەی کردارە هۆرامییەکان لە گشت بارە ڕێزمانییەکان دەکەونە بەردەم مەتەرسی گۆڕان و تێکەڵبۆن و لەنێوچۆن، چۆنکە هەڵە نۆسین و هەڵە خوێندنەوە، هەڵە گوتنیش درۆستدەکات.

لە بارەی چۆنیەتی گۆڕان و هەڵە گۆڕانی قسەکەرانی زمانێک، سەرنجدانی قسەکردنی گەنجەکان لە دۆ دەیەی ڕابوردۆ باشترین و زیندۆترین و نزیکترین نمۆنە هەیە، کە لەنێو شارەکان بە تایبەت شارە سۆرانی-زمانەکان گەنجەکان وەک لاساییکردنەوە و چاوبڕین لە گەنجە سۆرانی-زمانەکانی ئۆرۆپا قسەکردنی زۆربەی گەنجەکانی هەرێم گۆڕدراوە، کە ئەوان لەژێر کارایی زمانەکانی ئۆرۆپا زمانیماڵیی (دایکیی) خۆیان درۆست نازانن و بە جۆرێکی شێوە گوتنی ئینگلیزی یان زمانەکانی تری ئۆروپا قسەدەکەن. هەڵبەتە لە سەرتاسەری جیهان نمۆنەی لەو جۆرە زۆر هەن؛ عەرەبیی قسەکردنی جەزائیرییەکان، تونسییەکان، لوبنانییەکان لەژێر کارایی سەپاندنی زمانی داگیرکەری فەرەنسیی و لاساییکردنەوەی ئەو گەنجانەی کە لە فەرەنسە دەژین، یان گۆڕینی قسەکردنی گەنجە فارسەکان لەژێر کارایی لاساییکردنەوەی ئەو گەنجە ئێرانییانەی کە لە ئەمەریکا دەژین و زمانی یەکەمی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی ئەوان ئینگلیزی هەیە، ...تد. بەڵام ئەگەر سەرنج بدەین، خۆشبەختانە هێشتا ئەو کارایییە نەرێنییە بۆ سەر زمانی هۆرامی نەگەیشتۆوە.

ئەگەر نۆسین و ڕێنۆسی هۆرامی ڕەدۆی شوێنپێی چارەسەرکەی نۆسین و ڕێنۆسی زمانی سۆرانی بکەوێت، سەرەنجامەکەی ئەوە دەردەچێت، کە لەنێو ئەو نمۆنانە دەردەکەوێت :

دیالێکتو لهۆنی	دیالێکتە مەرزییەکان ز. هۆرامی	سەرەنجامو قرتاندنی (وو)
مژنەڤووڤە cc.cv.cv.cv	مژنەوووە[١] cc.cv.cv.cv	مژنەوە مژنەوە[٣] cc.cv.cv
مەژنەڤووڤە cvc.cv.cv.cv	مەژنەوووە[١] cvc.cv.cv.cv	مەژنەوە مەژنەوە[٢] cvc.cv.cv
بژنەڤووڤە cc.cv.cv.cv	بژنەوووە[١] cc.cv.cv.cv	بژنەوە بژنەوە[٢] cc.cv.cv
نەژنەڤووڤە cvc.cv.cv.cv	نەژنەوووە[١] cvc.cv.cv.cv	نەژنەوە نەژنەوە[٣] cvc.cv.cv

ئەگەر بەوردیی ئەو خشتەکە سەنج بدەین، بەتایبەت ستۆنی سێیەم، بێجگە لەوەی، کە لەنێو دیالێکتە سنۆرییەکان قەتارەی (ووو) دروستدەبێت، لە باری قرتاندنی (وو) واتای کردارەکانیش دەگۆڕێت و لە کەسی یەکەمی تاکەوە (مژنەوووە، مەژنەوووە، بژنەوووە، نەژنەوووە[١]) بۆ کەسی دوەمی تاک (مەژنەوە، بژنەوە[٢]) دەگۆڕدرێن و تەنانەت کردارەکان بیواتاش دەبن (مژنەوە [٣] ، نەژنەوە [٣]).

کورت و پوخت، لەنێو زمانی هۆرامی پیتی (وو) لە کرداری ڕانەبوردۆ و داهاتۆ بۆ یەکەم کەسی تاک و کۆمەڵێک واژەی (ناوی) تر گرفت دروستدەکات، نمۆنە:

موو cv - موووەکی cv cv cv ، مووان cv cvc ، شوو cv – شوووەکی cv cv cv ، شوووانە cv cv cv ، ڕوووە cv cv – ڕوووەکی cv cv cv ، پووەڵت cv cvcc ، پووواز cv cvc ، ئارەزوو cv cv cv -ئارەزوووی cv cv cv cv، ئاۆەڕوو cv cv cv - بیئاۆەڕوووی cv cv cv cv cv، چەڵتاۆەڕوووی cvc cv cv cv cv، ..تد.

مۆوەکی ، مۆوان ، شۆوەکی ، شۆوانە ، ڕۆوەکی ، پۆوەڵت ، پۆواز، ئارەزۆوی ، ئاۆەڕۆوی ، بیئاۆەڕۆوی ، چەڵتاۆەڕۆوی، ...تد

لەبەر ئەوە تاکە چارەسەر گۆڕانی هێمای پیتەکە هەیە، نەک قرتاندنی، یان گۆڕینی بە (و) وەک ڕێنۆسی زمانی فارسی. قرتاندنی لەنگیی خوێندنەوە و گوتن دروستدەکات، نۆسینی بە تاک (و) وەک زمانی فارسی، تێگەیینی بارە ڕێزمانییەکان بۆ زارۆکان و تەنانەت گەورانیش سەخت دەکات، کە شارەزایی زمانەوانییان نییە، دەکات بە مەتەڵ و بۆ هەڵهێنانی ئەو مەتەڵانەش چەندین (ئەگەر) و (مەگەر) پێویست دەبن ، تاکو ڕۆشن بکرێتەوە؛ لە کوێ بە (واوی درێژ) دەخوێندرێتەوە، لە کوێ بە (واوی کورت) دەخوێندرێتەوە؛ لە کوێ (و) پیتێکی بزوێن هەیە و لە کوێ پیتێکی نەبزوێن هەیە، کە ئەوەش وەک نیشاندانی گوێی چەپ دەردەچێت، کاتێک کەسێک بە دەسی ڕاستی و لە پشت ملیەوە بۆ نیشاندانی گوێی چەپی خۆی پەنا ببات؛ ئاوا کە پێشینان گوتۆیانە " گرێیەک کە بە دەست دەکرێتەوە، مەیخەرە ددان".

<u>**گرفتەکانی (وو) لەنێو زمانی سۆرانی**</u>

بە هەمان شێوە لەنێو سرۆشتی (زمانی سۆرانی)یش وەک زۆربەی زمانە کوردییەکانی تر، پێکەوە هاتنی دۆ دەنگی | پیتی بزوێن ناگونجێت، بەڵام لەبەر ئەوەی (ئوو) بە دۆ (وو) هێما کراوە، سەرەتا ناچار (و)ی پاش ئەو دەنگە قرتێندراوە، کە تاک (و) هەیە و لەوێدا ڕۆڵی پیتی نەبزوێنی هەیە:
ووە = [وو : پیتی بزوێن] – [و : پیتی نەبزوێن]- [ە : پیتی بزوێن] .

سەرەتا هەر ئاوا، کە لەنێو ئەلفابێت و ڕێنۆسی سۆرانی، پیتەکانی (ۆ) ، (ە) ، (ێ) و ..تد نەبۆن****، هەر ئاوایش گشت واوەکان بە یەک (و) نۆسراون و ئەوەش لەژێر کارایی ڕێنۆسی زمانی عەرەبی و فارسی بۆوە. لەو بارەدا لە سێ (ووو) بەس یەک (و) نۆسراوە، واتا دەنگی (وو) هێماسازیی نەکراوە و ڕێنۆسێکی هەڵە بۆوە. دواتر پیتی (وو) زیاد کراوە و تاکو سەرەتای هەزارەی دوەمیش، لەنێو ڕێنۆسی سۆرانی، سەرەڕای نادرۆستیی پرسەکە، ئاوا باو بۆ، کە ئەگەر لە کۆتایی واژە، (وە) لە دوای (وو) هاتبا، یەکێک لە (ووو) دەقرتێندرا و بە (ووە) دەنۆسرا. لەو بارەدا تاک (و) وەک پیتێکی نەبزوێن لادەبردرا و بە لابردنی (و) دۆ پیتی بزوێن لە پاڵ یەکتر دەهاتن. بەڵام بە گوتنی سێ دەنگ دەبیستران (وو+و) : دانیشتوووە = دانیشتوو + وە = cv cvc cv cv ، دانیشتوووان = دانیشتوو + وان = cv cvc cv cvc بە واتایەکی تر ڕێنۆسەکەی دوەمیش هەڵە بۆ.

بۆ زیاتر ڕۆشن بۆنەوەی گرفتەکان، با بە چەند نمۆنەیەک گرفتەکان و سەخت بۆنی گوتن و نەگونجانی قرتاندنی دەنگەکان|پیتەکان سەرنج بدەین:

واژە بنچینەییەکان	برگەبەندیی و پێکهاتەی واژە	قرتاندنی [و] و پێکهاتەی واژە	قرتاندنی [وو] و پێکهاتەی واژە
کردوووە krdẅwe	کر۰دوو۰وە kr۰dẅ۰we cc cv cv	کر ۰ دوو۰ _ە cc cv _v	کر ۰ د_۰وە cc c_ cv
بردوووە brdẅwe	بر۰دوو۰وە br۰dẅ۰we cc cv cv	بر ۰ دوو۰ _ە cc cv _v	بر۰د_۰وە cc c_ cv

kuŝtẅwe کوشتووووە	kuŝ.tẅ.we کوشەتووەوە cvc cv cv	کوش ە تووە ـە cvc cv _v	کوشەتـ_ەوە cvc c_ cv
çẅwe چووووە	çẅ.we چووەوە cv cv	چووە ـە cv _v	چ ەوە c_ cv
mrdẅwe مردووووە	mr.dẅ.we مرەدووەوە cc cv cv	مر ە دووە ـە cc cv _v	مرەد_ەوە cc c_ cv

سەرنج [٣] : لەنێوان پیتەکانی بڕگەی سەرەتای واژە کە بە دۆ پیتی نەبزوێن دەستپێدەکەن، دەنگی ژێرە (ي : I) هەبۆوە و لەنێوچۆوە و مێشتا هەستپێدەکرێت و فەوتانی لەنگیی دەنگی دروستکردۆوە.

زمانزانەکان سەرەتا لە نیوەی دۆوەمی سەدەی ڕابوردۆ بەو جۆرە گرفتەکەیان چارەسەر کردۆوە، (و: وی) پێش دوایین پیت (ە) کە پیتێکی نەبزوێن هەیە، قرتاندۆوە، یان پەڕاندۆوە [مر ە دووە ـە] و نەنۆسیوە. بەڵام لە ماوەی دۆ دەیەی کۆتایی زمانزانەکان لەجیاتی ئەوەی گرفتە چارەسەر بکەن، گرفتێکی تریشیان قوت کردۆوەتەوە، کە قرتاندنی پیتی (وو) و گەڕاندنەوەی (و) سێیەم، کە پێشتر لە نیوەی دۆوەمی سەدەی پێشین پیتەکەیان قرتاندبۆ، دیسان بە چارەسەرکەی دۆ دەیەی پێشینیش وەستانێکی نادرۆست لە جێگەی لابردنی پیتی (وو) درۆست بۆوە، کە بە تاک پیت بۆنی بڕگەی یەکەم یان دوەم گوتنی واژەکان لاسەنگ دەکات و گوتنیشی بەو جۆرە ئاسان و خۆش هارمۆنی نییە :

ڕێنۆسی کۆن	ڕێنۆسی تازە	چارەسەر	بڕگەبەندیی	جۆری دەنگ|پیت
کرەدووە ـە cc cv _v	کرەد_ەوە cc c_ cv	کردۆوە	کر ە دۆەوە	cc cv cv
برەدووـ ە cc cv _v	برەد_ەوە cc c_ cv	بردۆوە	بر ە دۆەوە	cc cv cv
کوشەتووە ـە cvc cv _v	کوشەتـ_ەوە cvc c_ cv	کوشتۆوە	کوشـ ە تۆەوە	cvc cv cv
چووە ـە cv _v	چـ_ەو ە c_ cv	چۆوە	چۆە وە	cv cv
مرەدووە ـە cc cv _v	مرەد_ەوە cc c_ cv	مردۆوە	مر ە دۆە وە	cc cv cv

ئاوا پێشتر ئاماژە درا، گوتنی دەنگە\|پیتە تەواو بزوێنەکان بەبێ هاتنی دەنگێکی\|پیتێکی نەبزوێن ئەستەم هەیە و ناچار دەبێت پیتێکی نەبزوێن لەپێشی ئەوان بێت. لە باری ڕێنۆسی کۆنی زمانی سۆرانی لەنێو ئەو واژانە پیتی ئە (ە) تەنیا دەمێنێتەوە؛ ئەگەر لە سەرەتای بڕگەکە پیتێکی نەبزوێن نەیێت، ناچار لە پێشی وەستانێک\|بۆشاییەک درۆستدەبێت و بۆ پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە، گوتنی (ە) بە (ئە) دەسەپێت : (کرەدووە ئە ، برەدووەئە ، کوشەتووەئە ، چووەئە ، مرەدووەئە)، هەر ئاوایش بە قرتاندنی (وو) گوتنی بڕگەی پێشین لەنگ بێت و وەستانێکی بۆشایی ئاسا درۆست دەبێت : کرەد_ەوە ، برەد_ەوە ، کوشەتـ_ەوە ، چـ_ەوە ، مرەد_ەوە).

زمانزان و زماننا سە سۆرانەکان لەجیاتی ئەوەی لەم سەردەمی دیجیتاڵیزە بۆنەی زمان، ئەو پیتە (وو) نادرۆستە و گرفت-درۆستکەرە بگۆڕن، کەچی گرفتەکە گەورەتر و سەختتر و نالۆجیکیتر دەکەنەوە و پیتی (وو) لادەبەن، کە پیکهاتەی بڕگەکان دەگۆڕێت؛ لەنێو هەندێک واژە بڕگەی یەکەم دەگۆڕێت بە بڕگەیەکی پێکهاتۆ لە سێ پیتی نەبزوێن یان بڕگەی دۆوەم دەگۆڕێت بە بڕگەیەکی پێکهاتۆ لە یەک پیتی نەبزوێن، کە لە هەر دۆ بارەکەدا هارمۆنیی گوتنی واژەکان تێکدەدات و وەستانێکی ناپەیوەست و ناپێویست درۆستدەکات. ماوکاتیش لەکاتی خوێندنەوە بە تەواوەتی دەنگی واژەکان دەگۆڕدرێت و دەبێت بە واژەیەکی تر، کە لەنێو زمانی قسەکردن بۆنی نییە، بەڵام پاش ماوەیەک بەردەوامیی هەڵەنۆسین، هەڵە خوێندنەوە (خوێندنەوەی هەڵەکە وەک خۆی) سەرهەڵدەدات و سەرەنجامیش هەڵە قسەکردن و وێران بۆن و سەخت بۆنی زمان ڕۆدەدات.

ئەوەش گرفتێکی تر درۆستدەکات، کە دەبێت بە هۆی شێوانی گشت ئەو واژانەی کە بە دەنگێکی|پیتێکی بزوێن (vcv) کۆتاییان هاتووە و دێت.
ئاوا کە دەبینین، وەک نمۆنەی واژە هۆرامییەکان پێکهاتەی بڕگەکان دەگۆڕێت و ئەوەش گرفتێکی تر درۆستدەکات، کە لەنێو زمانی هۆرامی چارەسەرکەی نۆسینی (ڤ) لەجیاتی (و) لەو جێیانەی کە پێش یان لە پاشی یەکێک لەم دەنگانە|پیتانە دێت (ا : ئاڤی ، ڤ : دڤۆەکە ، وو : کەرووڤە، ێ : گێلێڤە ، ڽ : کوچڽڤ). بەڵام هێشتا گرفتەکانی (وو) هەر دەمێنن، کە تاکە چارەسەری گۆڕینی پیتی (وو) بە (ۏ)، کە لەو بارەدا هاتنی پیتی (و) وەک پیتێکی نەبزوێن، لەنێو زمانی هۆرامی و زمانی سۆرانی هیچ گرفتێکی نۆسینیی درۆستناکات. هەڵبەتە ئەوەش بڵێم، کە گرفتەکانی (وو) گرفتی قسەکردن نین، بەڵکو گرفتی نۆسین هەن و هۆی درۆستبۆنیان نادرۆستیی هێماسازیی دەنگی (ئوو : وو) بۆوە و هەیە.

لە باری ئاسایی نۆسینی گشت دەنگەکانی ئەو واژانە [چ واژە هۆرامییەکان و چ واژە سۆرانییەکان] و هێماسازیکردنی ئەو دەنگە بە دۆ (وو)، کە دەنگی لە (و : وی) درێژتر و تیژتر هەیە، ناچار دەبێت سێ (ووو) و (وووو) پێکەوە بنۆسرێن، تاکو ئێمە بتوانین واژەکان بە درۆستیی و وەک خۆیان بخوێنینەوە و بڕگەکان و وەستانی نێوان بڕگەکان وەک خۆیان بڵێین و دەربخەین. لەبەر ئەوە هێماسازیکردنی ئەو دەنگە، کە دەنگی لە (وی) درێژتر و تیژتر هەیە، بە دۆ (وو) و هاتنی (و) ئاسایی پێش و پاشی سێ بارە و تەنانەت چوار بارەی هێمایەک (وووو) درۆستدەکات، لە خوێنەر سەردەشێوێنێت. کەچی زمانزانەکان لەجیاتی گۆڕینی هێماکە، ئەوان پیتی (وو) دەقرتێنن و سەرەنجام لە سێ (ووو) بەس یەک (و) دەمێنێتەوە. لە بارێکی ئاوا ناچار بڕگەبەندیی واژەکان دەگۆڕێت و بەدبەختییەکی تر درۆستدەکات و بەو جۆرە دەردەچێت؛ کە خوێندنەوە و گوتنیان دەگۆڕێت و بەس یەک دانە (و) دەخوێندرێتەوە. ئەوەیش گرفتی نەتوانینی گۆکردنی پیتە بزوێنکەی پاش خۆی درۆستدەکات.

هەڵبەتە بە پێچەوانەی پیتە تەواو بزوێنەکان [ا ، ڤ ، ۆ ، ۏ=وو ، ە ، ێ ، ڽ] پیتی (و : وی) و (ی : یی) لەبەر ئەوەی کە خۆیان بەگوێرەی جێگەکەیان لەنێو واژە، ڕۆڵیان لەنێوان بزوێن و نەبزوێن دەگۆڕێت، بەبێ بۆنی پیتێکی تر، دەتوانرێت هەم دەنگەکەیان و هەم ناوەکەیان [وی، یی] بگوترێت.

کاتێک کە دەنگی (ئوو) نەنۆسرێت و نەگوترێت و بەس دەنگی (وی) بنۆسرێت؛ (ووو – وو = و). لە بارێکی ئاوا، بڕگە و دەنگی واژەکان دەگۆڕدرێن و ئاوا دەردەچن و دەگوترێن؛ نمۆنە لەنێو زمانی هۆرامی :

[دووڤای | دوووای = قسەکردن ، بڕیەی = بڕین]

دوووە | د-وو+وە – وو = د_ ہ وە : د : [نەبزوێن] ہ _ ہ و : [نەبزوێن] ہ ە : [بزوێن] c_ہcv *****

ب ہ ڕوو ہ وە = بڕ ہ _ ہ وە : = ب : [نەبزوێن] ہ ڕ : [نەبزوێن] ہ _ ہ و: [نەبزوێن] ہ ە : [بزوێن] = cc ہ cv

نمۆنە لەنێو زمانی سۆرانی :

[چوون ، بوون]

چ ہ وو ہ وە - وو = چ ہ وە = چ : [نەبزوێن] ہ و : [نەبزوێن] ہ ە : [بزوێن] = c_ہcv

ب ہ وو ہ وە - وو = ب ہ وە = ب : [نەبزوێن] ہ و : [نەبزوێن] ہ ە : [بزوێن] = c_ہcv ******

لە بارێکی ئاوا، چارەسەرێک زیاتر بۆنی نییە:

گەڕاندنەوەی نۆسینی دەنگی (وو) لەنێو نۆسین، بەڵام لەتەک گۆڕینی هێماکەی|پیتەکەی. ئەگەر نا، سەرەنجامی قرتاندنی دەنگی (و) لە سەدەی پێشین و قرتاندنی دەنگی (وو) لە دۆ دەیەی ڕابوردۆ و ئێستە، یەک بەرەنجامیان هەیە و دەبێت، کە تێکدان و گۆڕین و سەرخت کردنی گوتنی واژەکان دەردەچێت.

مەڵبەتە بێجگە لە تێکدانی کردارەکان لەنێو (زمانی سۆرانی)یش وەک زمانی هۆرامی، ئەو تاک-ناوانەی کە بە (وو) کۆتاییان دێت و دەکرێن بە کۆ-ناوی نەناسراو، پێش پاشگری (ان) ناچار بۆ توانینی گۆکردنی (ا) لە سەرەتای بڕگە بۆن و نۆسینی (و : وی) پێویستدەبێت، بەتایبەت ئەو ناوانەی، کە لە قەدی چاوگی کردار درۆستدەکرێن:

دانیشتوو cvc cvc cv – دانیشتووان cvc cvc cv cvc، مردوو cv cv – مردووان cv cv cvc ، دەرچوو cvc cv –

دەرچووان cvc cv cvc، ...تد

دانیشتۆ – دانیشتۆوان ، مردۆ – مردۆوان ، دەرچۆ – دەرچۆوان، ...تد

لەبەر ئەو هۆ و گرفتانە باشتر ئەوە هەیە، کە بۆ ئەو دەنگە [وو]، پیتێکی یەک پارچەی وەک (ۆ) دابنرێت، کە هەم لەتەک هێمای واوەکانی تر نزیکایەتیی هەیە و هەم بۆ ئاسان و زۆ جێگرتنی لەنێو ئاوەزی فێرخوازان و نۆسەران دەگونجێت. بەگوێرەی ڕێزبەندیی و جۆری واوەکان : بۆ واوی کورت (و)، بۆ دەنگی (بۆرە)ی تایبەت بە زمانی هۆرامی و کەڵهوڕی و لەکی (ۆ)، بۆ واوی درێژ| جۆت واو (ۆ)، کە لەنێو زمانی هۆرامی و سۆرانی و ...تد هەیە. ئاوا کە نمۆنەکانی لای سەرەوە نیشان درا، ئەم هێما (ۆ) هەم گرفتی دۆ بەشیی پیتەکە چارەسەردەکات و هەم گرفتی لەتکردن و قرتاندنی دەنگ نامێنێت و هەم وەک پتێکی تەواو بزوێنی جیاواز لە پیتی (و) بەبێ گرفت لەپاڵ پیتی (و) دەنۆسرێت، کە پیتی (و) بەگوێرەی جێگەی لەنێو بڕگە و واژە، ڕۆڵی دەگۆڕێت و پیتێکی بزوێن و نەبزوێن هەیە.

پەراوێز:

(گرفتی : کۆ-ناوی نەناسراو) لەنێو زمانی سۆرانی (کۆ-ناوی نەناسراو) نییەنە، (ناوەکە) یان بە (تاک-ناوی نەناسراو)، یان بە (کۆ-ناوی ناسراو) دەنۆسرێت : گرفتی پیتو | گرفتی پیتی | گرفتەکانی پیتی ...تد

* بەداخەوە تاکو ئێستەیش ناوی زمانی هۆرامی (هۆرامی) لەتەک ناوی خەڵکی ناوچەی هۆرامان [هۆرامی ، هۆرامەکان] تێکەڵ دەکرێت و وەک یەک بەکاردەربردرێن. ئەوە مەڵە هەیە و هەم نامەکان دەشێوێنێت:

زمانی فارسی – فارسان – فارسەکان؛ زمانی عەرەبی – عەرەبان - عەرەبەکان؛ زمانی ئینگلیزی – ئینگلیزان – ئینگلیزەکان؛ زمانی هیندی – هیندان – هیندەکان؛ زمانی هۆڵەندی – هۆڵەندان – هۆڵەندەکان؛ زمانی زۆلۆیی – زۆلۆیان – زۆلۆییەکان؛ زمانی هۆرامی – هۆرام_ان [هۆرامی] - هۆرامەکان. لەنێو بابەتێکی تر لەو بارەوە بە تەسەلیی ڕۆشنکردنەوە هەیە و بە زۆیی بڵاودەکرێتەوە.

** من لێرەدا زۆر ئامانجدارانە دەستەواژەی (زمانی سۆرانی) بەکاردەبەم، چۆنکە بە بۆچۆنی من یەک "زمانی کوردیی" بۆنی نییە، کە (دمڵی و کورمانجی و سۆرانی و هۆرامی و کەڵهوڕی و لەکی) دیالێکتی ئەو زمانە بن . بەڵکو کۆمەڵێک زمانی کوردیی هەن، ڕستەبەندیی و ناو و ئاوەڵناو و ئاوەڵکردار و کردارە بنەڕەتییەکانی ئەوان هاوبەش هەن و ئەوەش گشتیان دەکات بە خێزانێکی زمانیی، نەک دیالێکتی یەک "زمانی کوردیی"، کە قسەکەرانیان بەبێ فێربۆنی ئامانجدارانە لە یەکتری تێناگەن و نازانن وەک یەکتری قسە بکەن.

*** بە بۆچۆنی زۆربەی زمانزانەکان، لەنێو زمانە کوردییەکان زۆربەی واژەکان، هاتنی دۆ پیتی نەبزوێن لەنێو بڕگەیەک بەتایبەت لە سەرەتای واژە (ملۆ، منیەو، مژنەۋۆ، مڎرۆ، مسانۆ.، مشیو.، بڕۆم، دڕیم، کڕی، بڕنەو، .... تد) لە بنەڕەتدا دەنگی ژێرە|کەسرە لەنێوان پیتی یەکەم و دوەمی سەرەتای واژە|بڕگە (مڵۆ، مِنیەو، مِژنەۋۆ، مِڎرۆ، مِسانۆ.، مِشیو.، بِڕۆم، دِڕیم، کِڕی، بِڕنەو، .... تد) هەبۆوە و بەگوێرەی تێپەڕینی

کات و سوْوان و گۆڕانی زمان لەژێر کارایی ڕێنۆسی زمانی داگیرکەران ئەو دەنگە (دەنگی ژێرە| کەسرە : ۑ) لەنێوچۆوە، بەڵام ئەگەر ئێستەش بە هەستەوەریی دەنگ-ناسانە گوتنی واژەکان ببیستین، هێشتا شوێنەواری گوتنی ئەو دەنگە ماوە و پێویستدەکات بنۆسرێت، تەنانەت ئەگەر فەوتابێتیش، چۆنکە بە خوێندنەوەی نۆسینی زمانەکانی ئێمە هارمۆنی دەبەخشێت (مۑلۆ، مۑنیەو، مۑژنەۋۆ، مۑڎرۆ، مۑسانۆ.، مۑشیەکێک.، . تد). هەڵبەتە مەرج نییە، وەک خۆی بخوێندرێتەوە و لە خۆمان زۆر بکەین. بەڵام کاتێک بە ڕێنۆسی لاتینیی بنۆسین، زیاتر و زەقتر گرفتی نەنۆسینی دەبینین (mlẅ, mnyew, mẑneẏẅ, mḋrẅ, msanẅ., mŝyü)، کە پێویستدەکات، ئاوا بنۆسرێن (mıٖlẅ, mıٖnyew, mıٖẑneẏẅ, mıٖḋrẅ, mıٖsanẅ, mıٖŝyü)

**** نمۆنە ڕۆژنامەی (ژیان)، ئاوا کە دەردەکەوێت، ئەم پیتە بزوێنانە (وو، ۆ ، ە، ێ) لەنێو ڕێنۆسی ئەو سەردەمە نەبۆن

سال ـ ٣ ژماره ـ ١٠٢ (ژیان) لاپره ـ ١

ژیان

بو همو شتیك

بو هموو شتیك

: به ناوی اداره‌خانه‌وه

§

خانه : له بنای بلدیه‌دایه

ران : سلیمانی ژیان

یکی به انه‌یکه

کریار

به شش مانك سه

سالیك شش روپیه‌دەدا

بو دره‌وه بدل ابونه

حوت روپه و نیوه

٦ مانك کمتر ابونه قید ناکری

اعلانات

دیریك ٦ انه ده‌سینریت

یکی به انه‌یکه

همو شتیك انوسی هفته‌ی جاریك درده‌چی غزته‌یکی کوردیه

نشار ٢١ کانون ثانی ٩٢٦ (پینجشه) ٢٥ شعبان ١٣٤٦ ١٦ شباط ١٩٢٨

***** من (پیتی دەنگۆدەر | پیتی دەنگۆدەری) وەک ماوواتای چەمکی (vowel letters) و (پیتی دەنگکپ | پیتی دەنگکپی) وەک ماوواتای چەمکی (consonant letters) بەکاردەبەم. بە بۆچۆنی من، پیتە کۆنسۆنانتەکان consonants "بیدەنگی | گیرمەن" نین و پیتە بزوێنەکان vowels " دەنگداری| گیرنیەن" نین؛ وەک چەمکێکی زمانەوانیی هەر دۆ ناونانەکان نادرۆست مەن. مەر ئاوا یەکاویەک وەرگێڕانی چەمکە لاتاین و یۆنانییە کۆنەکانی بواری زانست و ڕامیاریی و ئابۆریی و زمان و ..تد بۆ زمانەکانی تر، لەوانە زمانی هۆرامی، گونجاو و واتابەخش نییە و نابێت. من خۆم ساڵی ٢٠٠٨ لە بارەی نادرۆستیی و نالۆجیکیی "پیتە دەنگداری و بیدەنگی" نۆسیومە و کۆشاوم چەمکی درۆستتر و گونجیاتر و نزیکتر لە چەمکە لاتاینییەکان بدۆزمەوە، سەرەتا ماوەیەک "دەنگدرێژ و دەنگکوڵ" بەرکاردەبردن، بەڵام ئەو ناونانانە لەتەک گرفتی دەسەبەندیکردنی پیتە بزوێنەکان vowels بە دەنگ درێژ و دەنگ بەرز و دەنگ نزم و دەنگ کورت ڕۆبەڕۆبۆمەوە و سەرلێشێوانی تری درۆستدەکردن، لەبەر ئەوە، گونجاوترین (دەنگۆدەر | دەنگۆدەری ، دەنگکپ | دەنگکپی) هەیە.

لەو بارەوە، لەم ساڵانەی دوایی کەسانی تر تێکۆشاون، تاکو چەمکی تری هۆرامی داتاشن؛ بۆ نمۆنە "گیرمەن و گیرنیەن"، کە پێش هەموو شتێک، بە هیچ شێوەیەک ئەوانە فۆڕمی چەمکی زمانەوانیی نین و زیاتر شەرحی ۋاژە مەن، تاکو چەمک و ناوی یەکگرتۆ و واتابەخش. "گیر|مەن و گیر|نیەن" وەک لێکدانەوە و شەرحکردنی (گیج مەن و گیج نیەن، گبل مەن و گبل نیەن، گۆج مەن و گۆج نیەن، بەڕ مەن و بەڕ نیەن، ...تد) هیچ کات وەک واژەیەکی یەکگرتۆ و چەمکێک گۆناکرێن و هەردەم وەک دۆ واژە بەر گوێ دەکەون؛ ئاوەڵناو + کردار؛ کردارەکە شەرح-دەکات (ئەرێنی و نەرێنی) بۆنی ئاوەڵناوەکە نیشاندەدات.

****** (ْ) : سکون : هێما بۆ وەستانی نێوان بڕگەکانی واژە.